

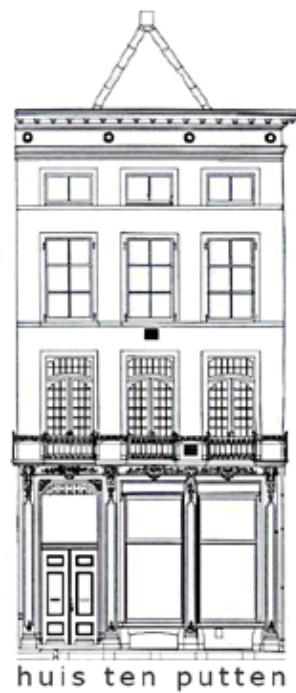

BLOKHUISPOORT te LEEUWARDEN

Bouwdeel B

Bouwhistorische documentatie

Vlaardingerbroek & Wevers - Utrecht, juni 2010

VLAARDINGERBOEK
&
WEVERS

OUDE GRACHT 187G
3511 NE UTRECHT

TEL 030 - 2341163
WWW.VLAARDINGERBROEK
- WEVERS.NL

© NIETS UIT DEZE UITGAVE MAG WORDEN VERMENIGVULDIGD ZONDER (SCHRIFTELIJKE) GOEDKEURING VAN DE OPDRACHTGEVER OF DE AUTEURS

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	11	Aanbevelingen voor restauratie en hergebruik	73
Bouwfasering	13	Geraadpleegde archieven en literatuur	77
Beschrijving van het gebouw	17	Bouwtekeningen	79
Monumentwaarde van het gebouw	69	Plattegronden met bouwfasen	97
Aanbevelingen voor nader onderzoek	71	Plattegronden met monumentwaarden	101

WOORD VOORAF

Het gebouwencomplex van de voormalige Penitentiare Inrichting “Blokhuispoort” aan het Blokhuisplein en de Keizersgracht te Leeuwarden is thans in beheer gegeven aan de firma Carex en huisvest diverse tijdelijke functies. De oorsprong van het gebouwencomplex gaat echter terug tot de 15de eeuw, waarin het als ‘Blokhuys’ – een stadscitadel of dwangburcht – gesticht werd op de zuidoostelijke hoek van stad Leeuwarden.

De eigenaar van het complex, de Rijksgebouwendienst, besloot onlangs tot een bouwhistorische opname met ruimteboek van de voormalige justitiële inrichting, in verband met de ophanden zijnde herbestemming van het monumentale gebouwencomplex. Dit onderzoek is een verdieping van de in augustus 2008 door BAAC uitgevoerde bouwhistorische verkenning met waardestelling.

Het onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van de Rijksgebouwendienst door Vlaardingerbroek & Wevers gedurende de maanden oktober tot december 2009. Het veldwerk werd verricht door ir. Leo Wevers, ir. Ingrid Maaijwee en ir. Roos van Enter, waarbij de speciale bouw- en interieuronderdelen fotografisch gedocumenteerd werden.

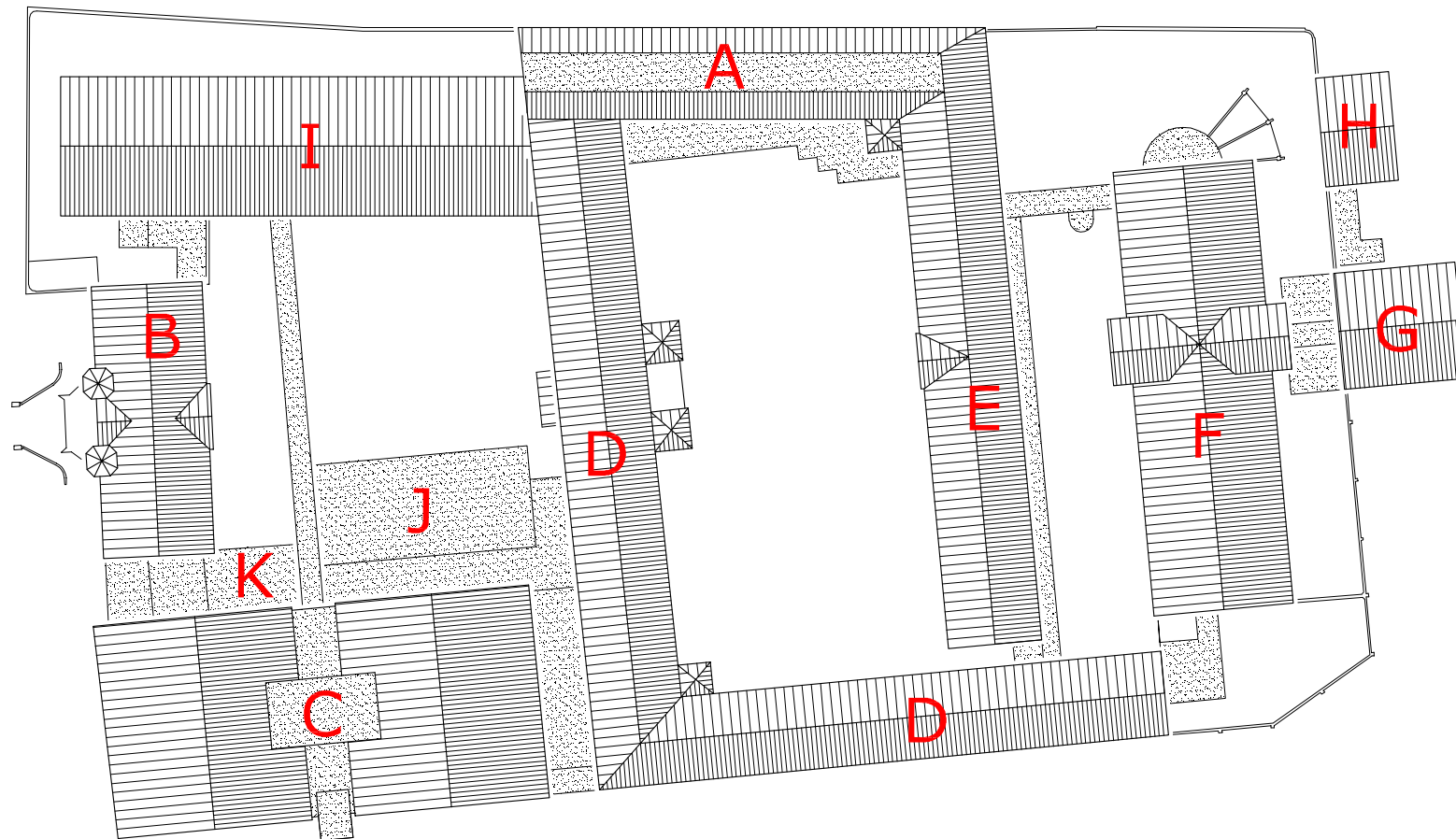
Het archiefonderzoek beperkte zich tot het archief van bouw- en woningtoezicht van de gemeente Leeuwarden, het archief van het Historisch Centrum Leeuwarden, het archief van het Frysk Histoarysk en Letterkundich Sintrum ‘Tresoar’ te Leeuwarden en het Nationaal Archief te 's-Gravenhage. Hierbij werden met name de gegevens over de vele verbouwingen in de late 19e en 20ste eeuw geïnventariseerd. De bouwgeschiedenis van vóór de late 19de

eeuw is vooral gebaseerd op topografische afbeeldingen.

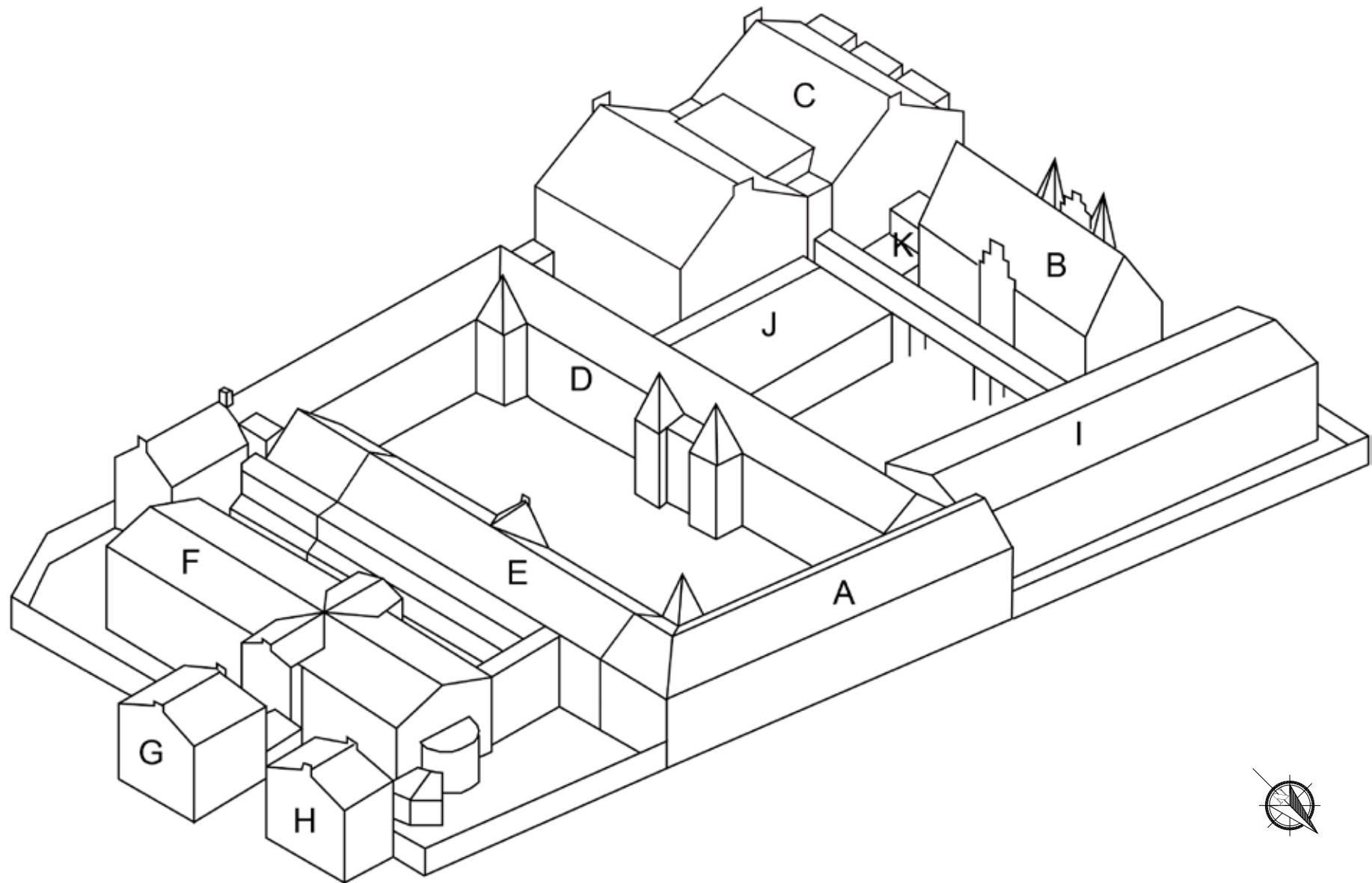
Tijdens het onderzoek hebben wij hulp en ondersteuning mogen ondervinden van diverse personen. Voor de inhoudelijke begeleiding gaat onze dank uit naar de heren Johan de Haan en Jan Kamphuis van de Rijksgebouwendienst. Voorts is dank verschuldigd aan Hotze Bouwma van Carex voor het verschaffen van toegang tot alle ruimten en het geven van diverse aanvullende informatie. Daarnaast is dank verschuldigd aan de heer Bastiaan van de Monumentenwacht Overijssel en Flevoland voor het beschikbaar stellen van enkele afbeeldingen en de heer Vegter van architectenburo irs. Vegter voor zijn toelichting op de door hem uitgevoerde plannen en inzage in zijn archief. Tenslotte is ook dank verschuldigd aan de medewerkers van de gemeente Leeuwarden, het Historisch Centrum Leeuwarden, het Frysk Histoarysk en Letterkundich Sintrum ‘Tresoar’ te Leeuwarden en het Nationaal Archief te 's-Gravenhage. Moge dit onderzoek bijdragen aan een verantwoorde en zorgvuldige herbestemming van dit bijzondere gebouwencomplex.

Utrecht, maart 2010

Ir Leo Wevers
Ir Ingrid Maaijwee

Afbeelding 1. Situatietekening van de Blokhuispoort met nummering van de bouwdelen. Tekening RGD / Vlaardingerbroek & Wevers.

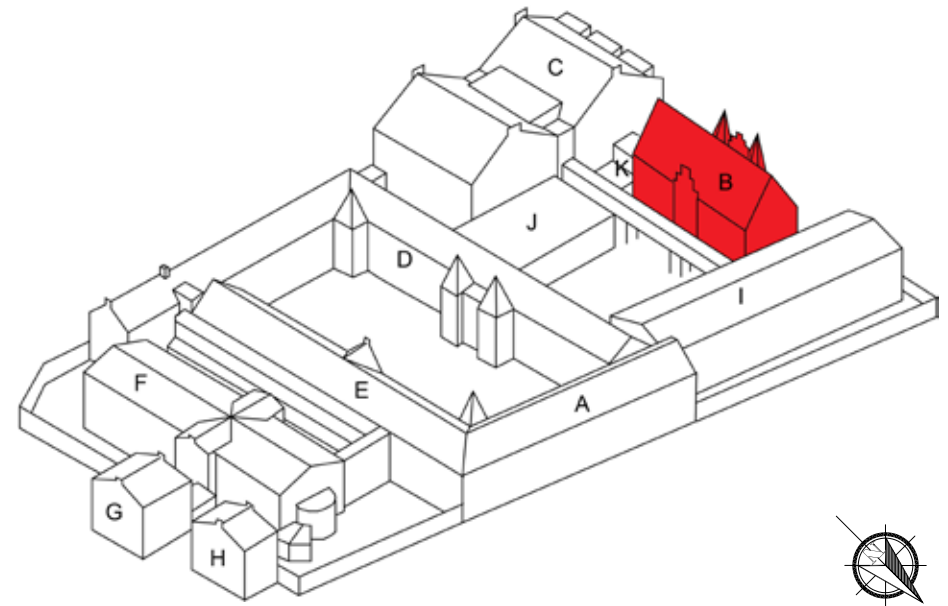
Afbeelding 2. Vogelvluchttekening van de Blokhuispoort met nummering van de bouwdelen. Tekening Vlaardingerbroek & Wevers.

INLEIDING

Bouwdeel B - tevens bekend als de Kommandantswoning - werd in 1870 tezamen met het Alcovengebouw - bouwdeel C - gebouwd. In het pand werd de woning van de kommandant ondergebracht, alsmede een vergaderzaal, de administratie en de militaire wacht. Gedurende de 20ste eeuw werd de indeling van het bouwdeel diverse malen gewijzigd, met name in de periode 1988-1991, waardoor de oorspronkelijke indeling op diverse plaatsen sterk wijzigde.

De aanduiding van de bouwdelen (A t/m K) is overgenomen uit het door Baac in 2008 opgestelde rapport¹.

Een aantal bouwfases is ten behoeve van de helderheid samengevoegd, indien zij deel uitmaakten van hetzelfde bouwplan. Zo zijn bijvoorbeeld de verbouwingen die tussen 1988 en 1991 werden uitgevoerd door architectenbureau irs. Vegter aangegeven met het jaartal 1988, het jaar waarin de vergunning werd verleend en de eerste fase werd uitgevoerd. De diverse onderhoudswerkzaamheden die rond 1997 werden uitgevoerd, zijn vermeld onder het jaartal 1997. Wat betreft de installatievoorzieningen zijn enkel de tijdens of direct na de bouw aangebrachte voorzieningen beschreven, tenzij het bijzondere voorzieningen betreft.

Afbeelding 3. Vogelvluchttekening van de Blokhuispoort met in rood aangeven Bouwdeel B. Tekening Vlaardingerbroek & Wevers.

¹ J.M.J. Willems, M.C. van Dam, Leeuwarden Blokhuispoort, *Bouwhistorische verkenning met waardestelling*, BAAC, 's-Hertogenbosch 2008.

BOUWFASERING

Fase 1 (1870) (Afbeelding 91 t/m Afbeelding 94)

In 1870 werd besloten tot afbraak van het oude Blokhuis op de zuidwestelijke hoek van het complex en nieuwbouw van het Alcovegebouw en de Kommandantswoning (het huidige poortgebouw). De bouwplannen werden gemaakt volgens ontwerp van architect J.F. Metzelaar, waartoe diverse gemaakt werden¹.

Het bestek van 18 juli 1870 vermeld de raming van fl. 165.000,- voor de sloop van het Blokhuis en nieuwbouw van het Alcovegebouw en de Kommandantswoning samen. Het werk werd aangenomen door aannemer E. Wansing te Arnhem voor 167.500,-.

In het bestek was bepaald dat voor 1 juni 1871 de Kommandantswoning geheel gereed diende te zijn en dat de oplevering uiterlijk 1 november 1871 plaats diende te vinden.

De nieuwbouw betrof een gebouw van 27,65 x 11,15 meter, bestaande uit twee bouwlagen met zadeldak en voorzien van twee achthoekige torens aan weerszijden van de entree. Het gebouw kreeg een goothoogte van 8,80 meter en een nokhoogte van 16,40 meter. Het pand herbergde aanvankelijk aan de rechter zijde – de zuidzijde – de woning van de Kommandant, aan de linkerzijde op de begane grond de portier en minitaire wacht, op de eerste verdieping daarboven de secretarie en het archief, en tenslotte midden boven de poort het vergaderlokaal van het College van Regenten.

In verband met de verstoringen van vorige gebouwen werd de grond uitgraven tot -/ 1,70 meter, waarna vervolgens een grondverbetering plaatsvond door middel van het opbrengen van lagen schoon woudzand en veelvuldig inwateren – gedurende 10 etmalen onder water te zetten - en goed aanstampen, waarna de nieuwe funderingen konden worden aangelegd. Ten behoeve van de funderingen van de kelder werd tot zelfs -/ 2.69 meter uitgraven.

De funderingen van de buitenmuren werden 4 steens breed aangelegd – 0,92 m – en kregen versnijdingen per 22 cm tot 46 cm (2 steens). De uitvoering van de funderingen geschiedde in de *'beste baklinkers in sterke tras'*. Het trasraam werd 72 cm hoog uitgevoerd in klinkermoppen in sterke tras. Het opgaande

werk van de buitenmuren werd in steens werk in gele klinkermoppen in slappe basterdtras uitgevoerd. Blijkens de bestektekeningen zouden de buitenmuren als spouwmuren met een steens buitenblad en een halfsteens binnenblad zijn uitgevoerd (Afbeelding 93). De uitmetselingen, consoles, lijsten, vlechtingen en strekken boven de deuren en ramen werden in *'Waalvormige appelbloezem steenen van de Vecht'*. De gevels werden eveneens verlevend met zandsteenwerk in Rode Udelfanger steen. Hierin werden de diverse kozijnstijlen, middenstijlen, bovendorpels, kraagsteentjes en spie- of luchtvenstertjes uitgevoerd. Het overige natuursteenwerk werd als hardsteenwerk in Escauzijnschen steen uitgevoerd, met onder andere dorpelstenen. Tevens werden in hardsteen de afdekstenen van de schouderstukken, waterlijsten, dekstukken op de tuitgevels, schampstenen bij de poort, deur dorpels en –neuten, duim- en sluitstenen, trap treden, waterbakken, etc. uitgevoerd.

De gevels werden van diverse verankeringen voorzien, onder andere van 150 stuks gevelankers met aangegoten versierde veren. In de gevels werden 27 getoogde grenenhouten lichtkozijnen geplaatst, met kozijnstijlen van 12 x 14 cm. In de kozijnen werden wagenschotten schuiframen gemaakt (Afbeelding 13).

Alle nieuwe houten en ijzeren ramen en deuren dienden met zogenaamd fransch dubbel wit glas 1ste kwaliteit beglaasd te worden en gezet te worden middels *'olie-stopverf'*.

De kapconstructie werd gerealiseerd middels 9 stuks philibert spanten, opgebouwd uit schenkels van 4 en 3 x 28 cm doorsnede. In de spanten werden trekplaten met dito doorsnede toegepast, alsmede makelaars van 10 x 15 cm. Het dakpakket bestond voorts uit grenen muurplaten, gordingen 10 x 15 cm, nokregels 10 x 13 cm, kilkepers, blokkeels en steekschoren van 10 x 13 cm. Op het vuren dakbeschot, waarbij de naden met vuren tengels van 5 x 2 cm waren afgewerkt, werd een *pannenbedekking in de beste verglaasde pannen, 1^e kwaliteit* aangebracht. Het dakvlak werd verlevendigd door in totaal 2 m² glazen pannen. De torenspitsen werden afgewerkt met dakleien in maasdekking en werden bekroond door een tweetal roodkoperen windvleugels op uitgesmede spitsen van 1,5 meter lang.

De nok van het zadeldak was oorspronkelijk met 25 ponds lood in stroken van 50 cm breed afgedekt. De goten waren bekleed met zink no. 14.

Interieur casco

¹ Van de tekeningen zijn de overzichtstekeningen schaal 1:100 bewaardgebleven, doch gegevens over bijbehorende detailtekeningen zijn niet bekend.

Over het interieur van de kelder vermeldt het bestek dat de kelderfundering en -vloer op vuren kespens en 4 cm vloerdelen aangelegd dienden te worden. De keldervloer werd vervolgens in drie platte lagen baksteen en een laag verglaasde tegels in sterke tras verder opgebouwd. De kelder werd voorzien van stalen binten met ertussen troggewelfjes.

Over het interieur van de vertrekken van de militaire wacht – behalve de kamer van de onderofficier - vermeldt het bestek dat de *'Begane grondvloer opgebouwd diende te worden uit een platte laag middelmoppen in zand, waarover eene rollaag te metselen van beste vlakke klinkert op hun kant in basterd specie'*. De vloeren van de verdiepingen werden uitgevoerd als vurenhouten vloeren met enkelvoudige balklagen van gemiddeld 30 x 12 cm, waarbij de vloeren afgewerkt werden met vurenhouten vloerdelen van 3 cm dik. De vloeren rondom afgewerkt met plinten van 13 x 2 cm. In de woning van de Kommandant werden op de begane grond eiken kinderbinten van 10 x 10 cm toegepast.

Tot de weinige gietijzeren interieurelementen behoorde de gietijzeren kolom met voetstuk en kapiteel in de militaire wacht op de begane grond.

Installaties

Bij het opmetselen der buiten- en binnenmuren dienden een 20tal openingen te worden uitgespaard ten behoeve van gegoten ijzeren ventilatieroosters met kastjes.

In het pand waren scheltoestellen aanwezig. Deze waren voorzien van diverse metalen bellen van verschillende grootte, wegende per stuk 0,8 kg, voorzien van tuimelaars veren, koperdraad, trekkers etc.

Daarnaast was er gasverlichting in het pand aangelegd. Hier werden de hoofdgasleidingen uitgevoerd als 5 cm getrokken ijzeren pijpen, en werden de verdere pijpen uitgevoerd in 32, 25 en 8 mm ijzeren pijpen. In de vergaderkamer van de commissie van administratie werd een koperen drielichts dubbele waterschuif met 40 spuitbranders aangebracht. In het secretariaat kwam een koperen tweelichts gaslamp en in het spreekvertrek en de archiefkamer werden koperen éénlichts schuifbranders opgehangen, alle voorzien van glazen en porceleinen kappen.

Op de trap en toegang van de administratie, alsmede in de onderofficierskamer werden twee ledige ijzeren 'bracketten met 16 spuitbranders' aangebracht en voorzien van glazen en koperen kranen.

Als buitenverlichting werden 9 roodkoperen beglaasde lantaarns aangebracht (Afbeelding 13), rustende op in de muren gemetselde gegoten ijzeren consoles,

voorzien van geslagen ijzeren kattenkoppen, koperen pilaartjes met dito kranen en vleermuisbranders.

Het gebouw werd tenslotte nog voorzien van koperen bliksemafleiders.

Overige Interieurs

In beide torens werden twee eikenhouten spiltrappen geplaatst. De spiltrappen werden vervaardigd uit een spil van 15 x 15 cm, treden en trapbomen van 4 cm dik, alsmede stootborden van 1,5 cm dik.

Diverse binnenwanden, onder andere die van de Kommandantswoning en die in de vertrekken en gangen van de kamer voor de commissie van administratie, werden uitgevoerd als zogenaamde *'Engelsche muren'*, bestaande uit stijl en regelwerk van 8 x 8 cm, bekleed met dennen schotwerk van 26 x 2,6 cm.

De binnendeuren werden uitgevoerd als grenenhouten paneeldeuren met twee panelen. De deuren werden voorzien van eiken dorpels, dag- en nachtsloten en palmhouten krukken. Op de begane grond van de Kommandantswoning werden dubbele schuifdeuren in de kamers-en-suite geplaatst.

Enkele kamers werden behangen, zoals de woon- en slaapkamers van de Kommandantswoning, alsmede kamers voor de commissie van administratie, in totaal 11 stuks. Er was geen sprake van betengeld behang; het behang – meubelpapier á fl. 1,- per rol ter keuze van de directie - en de laag grondpapier waren direct op de rondgaande muren geplakt. De kastdeuren werden wel bespannen, namelijk met zogenaamd *'Engelberger behangdoek'*, waarbij de aanslagen rondom van een zinkrand werden voorzien. Zowel het zink als de spijkertjes dienden met menie overgestreken te worden.

Het schilderwerk werd in het interieur uitgevoerd door middel van tweemaal gronden, en tweemaal *'glanzig'* overschilderen. De deuren, kozijnen en architraven van de gangen, alsmede het interieur van de Kommandantswoning en de kamers van de commissie van administratie en de buitendeuren dienen *'als gewoon eikenhout'* geschilderd en tweemaal vernist te worden, het procédé van de houtimitatieschildering.

De zeven privaten in het gebouw werden voorts voorzien van een stortbak, gemetseld riool en ommetseling van de pot en trechter in klinkermoppen in sterke tras. Hier werden de wanden tot 1 meter boven de bril afgewerkt met

verglaasde tegels en werden de ruimten afgedekt door afsluitwulfjes. De privaten werden voorzien van potten en trechters van *'verglaasd hardgebakken engelsch aardewerk'*. De stortbakken werden vervaardigd uit 5 cm dennenhout en inwendig bekleed met 35 ponds lood. De brillen met rekeinden en deksels werden in 3 cm dik vurenhout uitgevoerd.

In diverse vertrekken werden schoorsteennissen ter zwaarte van 1,5 steen gemetseld, binnendaks in de beste bonte moppen, buitendaks in beste gele klinkermoppen. Hierin werden verglaasde aardenbuizen – gresbuizen - met een diameter van 15 cm opgenomen.

In de keuken van de Kommandantswoning werd een schoorsteen en 'fournuis' gemetseld, compleet met pomp, hardstenen aanrechtbank en dito gootsteen. Deze gootsteen loosde middels een portlandcement zinkputje en 20 cm gresbuis op de buitengracht. Op de pomp waren een koperen tapkraan, een dito handwaskraantje en een zogenaamd wekkerpijpje -vermoedelijk een overloop - aangebracht.

De vloeren van de gang, keuken, privaat, kasten en toegang naar de kelder in de Kommandantswoning, alsmede de toegang naar de administratiekamer, werden afgewerkt met *'geslepen Naamsche tegels'* van 50 cm in het vierkant. Hier werden de stenen vloeren voorzien van een gecementeerde plint van 15 x 2 cm uit portlandcement.

De muren en wulven werden bepleisterd, waarbij de hoeken van de doorgangen ter breedte van 4 cm werden afgeschuind met een vellingkant. De 6 schoorsteennissen in de interieurs zouden van volgens details getrokken pilasters en lijsten worden voorzien. De plafonds en engelse muren dienden beriet te worden en bepleisterd met kalkmortel en koehaar, waarna deze met gegoten kalk en gips konden worden afgewerkt.

De zolder van de Kommandantswoning werd afgeschoten met stijl- en regelwerk bekleed met geschaafde delen. Tevens waren hier droogrekken aangebracht, alsmede een glazen lichtraam van 1,70 bij 0,70 meter, dat vermoedelijk de onderliggende overloop van de Kommandantswoning op de eerste verdieping van daglicht voorzag.

Fase 2 (1894) (Afbeelding 95 en Afbeelding 96)

Bij de bouw van de cellenvleugel, bouwdeel I, werd op de eerste binnenplaats tevens een keermuur in aansluiting op de luchtkooien gebouwd. Deze muur sloot aan op de noordoostelijke hoek van bouwdeel B. De oorspronkelijke gevelopeningen op de begane grond in de noordelijke kopgevel werden in verband met deze wijzigingen dichtgezet. De huidige blindnissen in deze gevel werden in kruisverband zorgvuldig dichtgezet en wijken daardoor nauwelijks af van het omringende mestelwerk uit 1870.

Fase 3 (XXa)

Blijkens de plattegrond uit 1935 zijn in het laatste kwart van de 19de of eerste kwart van de 20ste eeuw enkele gebruiksfuncties gewijzigd en werden enkele kleinschalige bouwkundige aanpassingen tussentijds uitgevoerd.

Op de begane grond was de militaire wacht gewijzigd in een rijwielbergplaats, waartoe een deel van de binnenplaatsgevel opengemaakt werd. Tevens is al op een foto uit de periode 1925-1935 de stalen deur van het trafohuis zichtbaar, zodat deze ruimte vermoedelijk eveneens in deze bouwfase werd gecreëerd. Tegen de zuidelijke kopgevel naast de Kommandantswoning was een washuis aanwezig. Dit washuis werd reeds op een tekening uit 1894 weergegeven.

Op de eerste verdieping en zolder was de situatie verder grotendeels ongewijzigd. Mogelijk werden de ramen van glas-in-lood in de bovenlichten voorzien (Afbeelding 17), hetgeen op een modernisering van de interieurs van de kommandantswoning en administratieve vertrekken zou kunnen duiden. Vermoedelijk werd tijdens deze verbouwing tevens de woonkamer van de kamers-en-suite op de begane grond van openslaande glasdeuren voorzien, en werden in de traptorens op de begane grond in de noordgevels nieuwe getoogde entrees aangebracht. Op de eerste verdieping werd één van de ramen vermoedelijk gewijzigd in een balkondeur (Afbeelding 100).

Fase 4 (ca. 1946-48) (Afbeelding 99 t/m Afbeelding 101)

Blijkens de plattegrond uit 1976 zijn in het midden van de 20ste eeuw enkele gebruiksfuncties gewijzigd en werden enkele kleinschalige bouwkundige aanpassingen tussentijds uitgevoerd. Vermoedelijk geschiedde dit tezamen met de grootschalige verbouwingen in de jaren 1946-1948.

Op de begane grond was de rijwielbergplaats enigszins aangepast met een extra afgescheiden berging aan de westzijde.

Op de eerste verdieping was de archiefruimte aan de zijde van de binnenplaats

opgedeeld in een hal en een drietal kleinere vertrekken. Aan de zuidzijde was er een kleine aanpassing op de overloop van de Kommandantswoning, alwaar een toilet en 2 muurkasten tot een grotere inpandige berging werden uitgebouwd. Verder werden de vertrekken op de begane grond van de Kommandantswoning voorzien van geruite glas-in-lood panelen in de bovenramen. Waarschijnlijk werden tijdens deze verbouwing tevens diverse schuiframen in stolpramen gewijzigd (Afbeelding 17). Hieruit kan worden afgeleid dat deze woning qua interieur vermoedelijk gemoderniseerd werd.

Op zolder was een apart voorportaal in de grote zolder boven de Kommandantswoning afgeschot. Mogelijk werden in deze periode tevens de dakkapellen aan de zijde van de binnenplaats versoberd, waarbij de zadeldakjes verwijderd werden.

Fase 5 (1988-1991) (Afbeelding 102 t/m Afbeelding 105)

Tijdens deze verbouwing werd de routing in het complex voor gevangenen en bewakingspersoneel gewijzigd, waartoe enkele gangen en loopbruggen in het complex aangebracht werden.

Getuige de bouwvergunningstekening van de doorloop met kitchenette op de eerste verdieping van bouwdeel K, kan gesteld worden dat tijdens deze bouwfase het interieur sterk gewijzigd werd. Hierbij werd de indeling van de eerste verdieping, alsmede de begane grond en zolder van de Kommandantswoning sterk gemoderniseerd. De openslaande deuren van de woonkamer van de kommandant werden daarbij gewijzigd in het huidige samengestelde kozijn ten behoeve van de nieuwe entree. Op de begane grond werden de kamers-en-suite uitgebroken om plaats te maken voor een doorgaande gang over het midden. In de poortdoorgang werden alle oude gevelopeningen dichtgezet en werden aansluitend in de zuidwand een nieuwe toegangsdeur en tweelicht ten behoeve van de achterliggende nieuw gecreëerde portiersruimte aangebracht. Op de eerste verdieping werd de totale indeling gewijzigd en van een nieuwe middengang en verlaagde plafonds voorzien. Ook op de zolderverdieping werd een vertrek en keuken ingebouwd. Het vertrek, de huidige vergaderzaal, kreeg daarbij een houten tongewelf, dat tegen de binnenzijde van de philbertspanen werd aangebracht.

Tijdens de verbouwing werd een aanbouw tegen de noordoostzijde op het binnenplein gesloopt, waarna de twee doorgangen van de voormalige Militaire Wacht als blindnissen met bovenlichten dichtgezet werden. Dit gedeelte

werd aansluitend auberginekleurig geschilderd. Verder werden tijdens deze verbouwing de zwart geglazuurde vlakke Friese pannen van het oostelijk dakvlak vervangen door grijsgesmoorde verbeterde hollandse pannen.

Fase 6 (1997) (Afbeelding 106)

Tijdens deze verbouwing werd voornamelijk het sanitair gemoderniseerd in het complex. Tevens werden diverse onderdelen uit de bouwperiode 1988-1991 afgemaakt, zoals het aanbrengen van de buitenbeplating tegen de loopbruggen. De plannen werd vervaardigd door architectenburo irs Vegter b.i. in april 1996 en in het daaropvolgende jaar uitgevoerd. Blijkens een messing gedenkplaat werden de werkzaamheden van de renovatie van het Huis van Bewaring op 20 september 1997 opgeleverd.²

Blijkens de bouwtekening uit 1996 werd in bouwdeel B het mindervalidentoilet op de begane grond ingebouwd (ruimte L0.13).

Fase 7 (2002)

In november 2001 werd door het bureau Vegter een bouwtekening gemaakt voor de modernisering van de huidige portiersloge aan de zuidzijde van de poort. De ruimte werd voorzien van een portaal met een eigen pantry. De werkzaamheden werden in 2002 uitgevoerd. Mogelijk werd tijdens deze verbouwing tevens het kantoor aan de noordzijde op de eerste verdieping gewijzigd (ruimte M1.04).

² Gedenkplaat op een door de bouwende partijen aangeboden kast. Deze bevindt zich in bouwdeel C in ruimte K3.12.

BESCHRIJVING VAN HET GEBOUW

Exterieur

Bouwdeel B bestaat uit slechts één grote hoofdvluegel onder een zadeldak aan de westzijde van de eerste binnenplaats, en is aan de westgevel voorzien van een tweetal torentjes.

De hoofdvluegel betreft een gebouw van 27,65 x 11,15 meter, bestaande uit twee bouwlagen met zadeldak. De gevels zijn opgemetseld in IJsselsteentjes in kruisverband met een grootte van 21,5 x 10,5 x 4,5 cm en een 10-lagenmaat van 56 cm, voorzien van een geknipte voeg. De gevels worden verlevendigd door vensters voorzien van harstenen onderdorpels en bovendorpels in rode Udelfanger zandsteen. In de vensteropeningen zijn zeer ranke, licht gedimensioneerde kozijnstijlen aanwezig, waarin 2-ruits stolpramen met een 2-ruits bovenlicht zijn opgenomen. Het kalf van deze stolpramen wordt door de recente zonweringen aan het zicht onttrokken (1988). De achterliggende binten van de vloerconstructies tekenen zich af door gietijzeren sierankers.

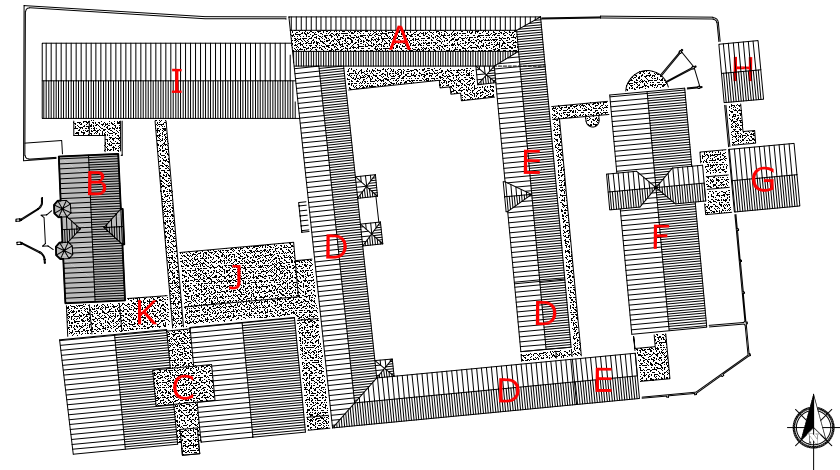
De voorgevel (Afbeelding 4 t/m Afbeelding 17), de *westgevel*, bestaat uit een centrale poort met twee torens en aan weerszijden gevelvlakken met daarin drie vensterassen.

De centrale poort betreft een getoogde - in 1988 vergrote - doorgang, voorzien van zandstenen blokken. Boven de doorgang is op de eerste verdieping een drietal gekoppelde T-vensters met getoogde bovenlichten aanwezig. De centrale middenpartij wordt beëindigd door een zeer ranke trapgevel met een centrale blindnis met een tweelicht en rond venster, geflankeerd door een tweetal slanke éénruits ramen.

De torens aan weerszijden van de poort zijn achthoekig en bezitten een vierkante onderbouw. In deze onderbouw is een getoogd T-venster met stolpraamstel opgenomen. In de achtkant ter hoogte van de eerste verdieping zijn in beide torens in elk van de gevelvlakken slanke 2-ruits vensters opgenomen, die met de achterliggende wenteltrap qua hoogte opklimmend in het gevelvlak gepositioneerd zijn. Ter hoogte van de tweede verdieping zijn de achtkanten, waarin per gevelvlak ranke tweeruits vensters zijn opgenomen, van een uitkraging voorzien. De torens worden bekroond door ranke achtzijdige spitsen, voorzien van een aankapping, leien in maasdekking en een bol met windvaan. De beide gevelvlakken aan weerszijden van de poort en torens zijn in beginsel identiek. De gevelvlakken bestaan uit drie vensterassen, waarin op beide verdiepingen de genoemde 6-ruits stolpvensters zijn opgenomen. De

geveldelen worden beëindigd door bakgoten op geprofileerde gootklossen met hieronder nog een uitgemetselde tandlijst. Het dak is voorzien van zwart gesmoorde geglazuurde vlakke Friese pannen (1870). Boven de middelste vensterassen zijn in beide dakvlakken dakkapellen met vierruits stolpramen onder zadeldakjes met rijk gesneden windveren en gevelmakelaars aanwezig. De dakvlakken worden beëindigd door topgevels met schouderstukken en geveltoppen voorzien van hardstenen dekstenen.

In de gevelvlakken zijn enkele bouwsporen en afwijkende vensterindelingen aanwezig. In het linker - noordelijke - gevelvlak is ter plaatse van een voormalig raam de huidige stalen deur met als blindnis dichtgemetseld bovenlicht van de achterliggende traforuimte geplaatst (vermoedelijk 1948). In de aangrenzende centrale vensteras wijzen afwijkingen in het metselwerk van de borstwering op een vroegere deur naar de achterliggende Militaire Wacht. De huidige glasdeur met het samengestelde kozijn in de centrale vensteras in het rechter gevelvlak is recent (1988). Het oorspronkelijke raam werd echter al aan het begin van de 20ste eeuw gewijzigd in een glasdeur, zodat de aanpassingen van de dagkanten ter hoogte van de borstwering eveneens van ouder datum

zijn (XXa).

De *zijgevels* (Afbeelding 18 t/m Afbeelding 21) zijn eveneens in beginsel grotendeels identiek. De gevels zijn vrij gesloten van aard en bezitten op de eerste verdieping een 6-ruits stolpvenster met erboven op de tweede verdieping in de topgevel een getoogde blindnis met geprofileerde dakkanten, waarin een drieruits slank venster en een medaillon zijn opgenomen. De genoemde getoogde blindnis wordt geflankeerd door slanke vierruits vensters, waarvan de zandstenen bovendorpels doorlopen in de muurdammen en de profileringen van de blindnis volgen.¹ In de zijgevels zijn verdiept de hemelwaterafvoeren opgenomen, die nog gedeeltelijk van de originele uit de bouwtijd daterende gietijzeren ronde afvoerbuizen zijn voorzien (1870). De uitkragingen van de schouderstukken blijken plaatselijk metselwerk reparaties te kennen. Het merendeel van de gegoten sierelementen is bij de muurankers van beide zijgevels verdwenen, zodat deze zich thans als eenvoudige staafankers tonen. De linker zijgevel, de noorgevel, kent ter hoogte van de begane grond nog een drietal blindnissen, waarvan de middelste een gedichte deuropening betreft. De rechter zijgevel, de zuidgevel, is ter hoogte van de begane grond en eerste verdieping door het bouwdeel K aan het zicht onttrokken.

De achtergevel (Afbeelding 22 t/m Afbeelding 29), de *oostgevel*, kent aan weerszijden van de poort twee gevelvlakken met elk vier vensterassen.

De poortgevel risaleert ten opzichte van de aansluitende gevelvlakken en is beduidend soberder vormgegeven in vergelijking tot de westelijke stadszijde in de voorgevel. Boven de rechthoekige poort bevinden zich twee zes-ruits stolpramen op de eerste verdieping en een eenvoudig getoogd twee-ruits centraal raam op de tweede verdieping in de getrapte geveltop.

De gevelvlakken aan weerszijden van de poort zijn van met de voorgevel vergelijkbare vensters voorzien, waarbij de bovendorpels uit strekse bogen tussen geprofileerde Udelfanger zandstenen aanzetstenen geplaatst zijn. De gevelvlakken zijn voorzien van aan de voorgevel identieke uitkragende goten, en beide dakvlakken worden verlevendigd door vierruits dakkapellen, waarvan de zadeldakjes ontbreken. De dakvlakken zijn hier belegd met verbeterde hollandse pannen (1988).

Het rechter gevelvlak wijkt ter hoogte van de begane grond af van de genoem-

de vensterindeling en kent een tweetal grote getoogde blindnissen met tweeruits bovenlichten, geflankeerd door gesloten gevelvlakken. De muurdam tussen beide blindnissen is verbreed en licht risalerend (1988). De gevel is ter hoogte van de begane grond gepleisterd en auberginekleurig geschilderd. In het gevelvlak tussen de poort en de linker blindnis tekenen zich de bouwsporen en doorgaande hardstenen onderdorpel van een drielicht af, dat hoorde bij de oorspronkelijke achterliggende toiletgroep. Ter hoogte van de eerste verdieping is één raam als een frans balkon uitgevoerd (XXa).

¹ Een dergelijk samengesteld venster met getoogd centraal venster en lagere zijlichten gescheiden door pilasters wordt in Engeland ook wel 'Palladian Window' genoemd.

Afbeelding 4. Zicht op de voorgevel van het bouwdeel B. De stalen poort dateert uit de verbouwing van 1988.

Afbeelding 5. Detail van de vorige afbeelding met een dakkapel, gootlijst en bijbehorende verzorgde detaillering (1870).

Afbeelding 6. Detail van de eervorige afbeelding met de vermoedelijk omstreeks 1948 aangebrachte traforuimte en bijbehorende stalen deur in de voor-gevel.

Afbeelding 7. Zicht op de linker zijde van de noordelijke traptoren met de getoogde doorgang. De doorgang werd in een latere, vroeg 20ste-eeuwse, fase ingebracht (XXa). De aanzetstenen zijn hier van hardsteen in plaats van de in 1870 toegepaste Udelfanger zandsteen.

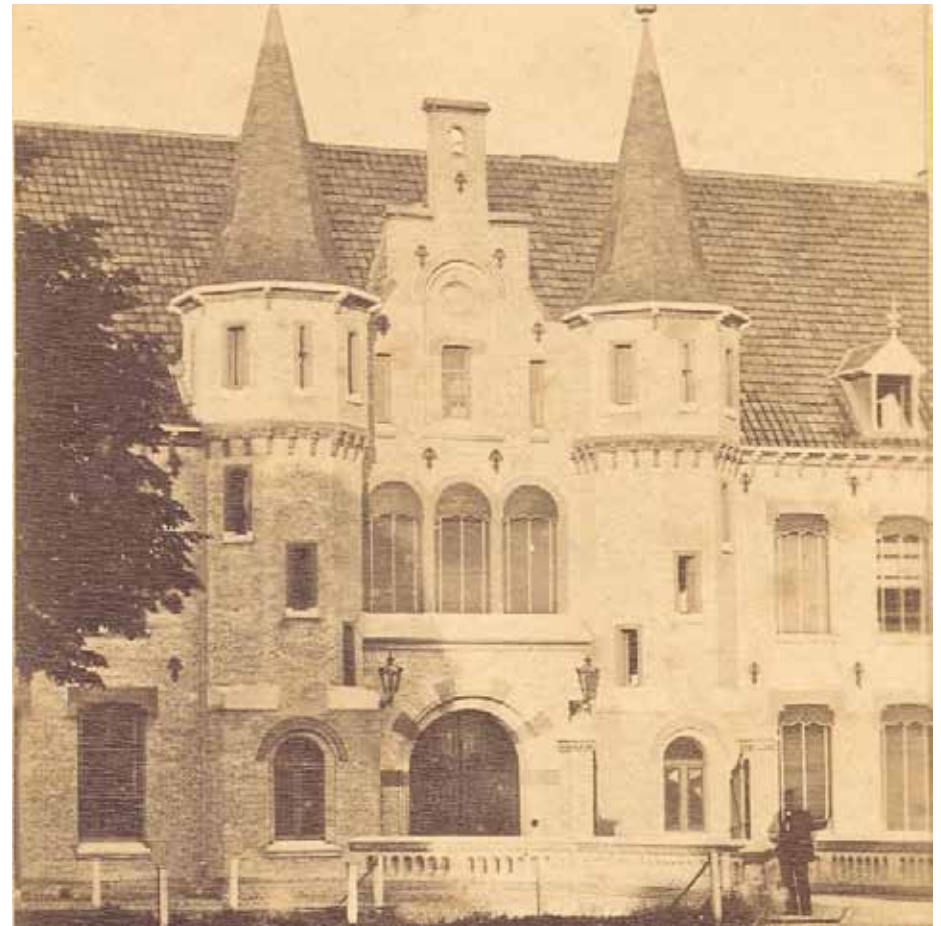
Afbeelding 8. Detail van de deur in het zuidelijke deel van de voorgevel. De doorgang werd in het begin van de 20ste eeuw in een vensteropening aangebracht. De huidige deur met het samengesteld kozijn is recent (1988).

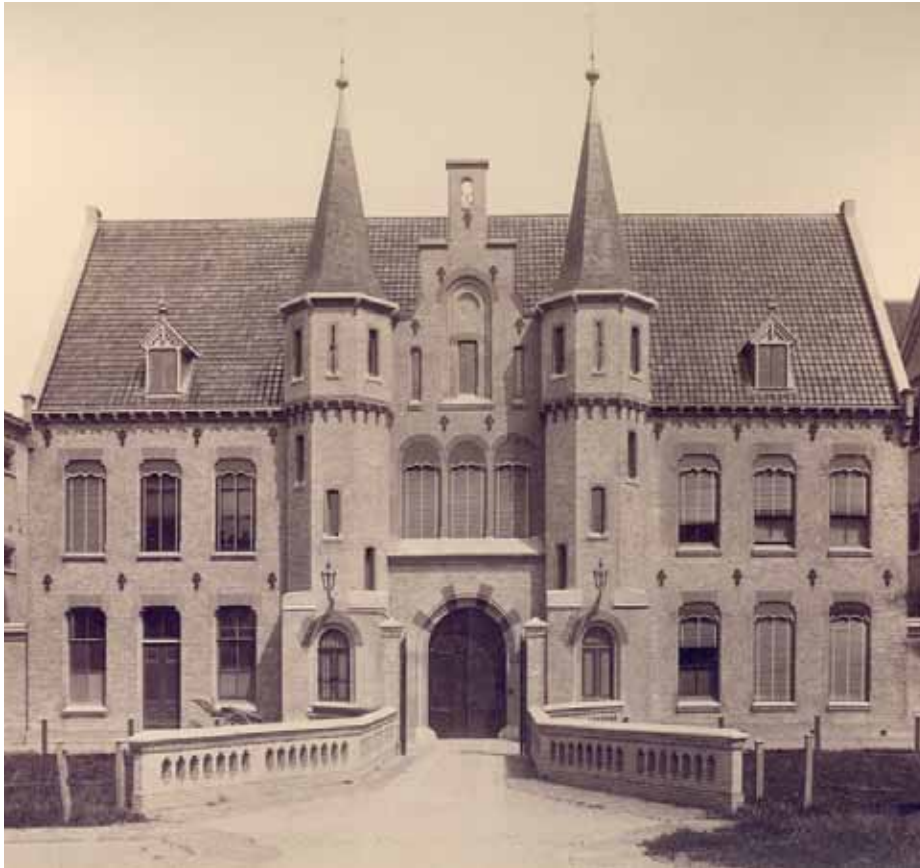
Afbeelding 9. Detail van één van de vensters met de zonwering uit 1988. De vensters zijn voorzien van zeer slanke uit de bouwtijd daterende kozijnen (1870) en waren oorspronkelijk voorzien van schuiframen. De huidige stolpramen dateren vermoedelijk uit 1948.

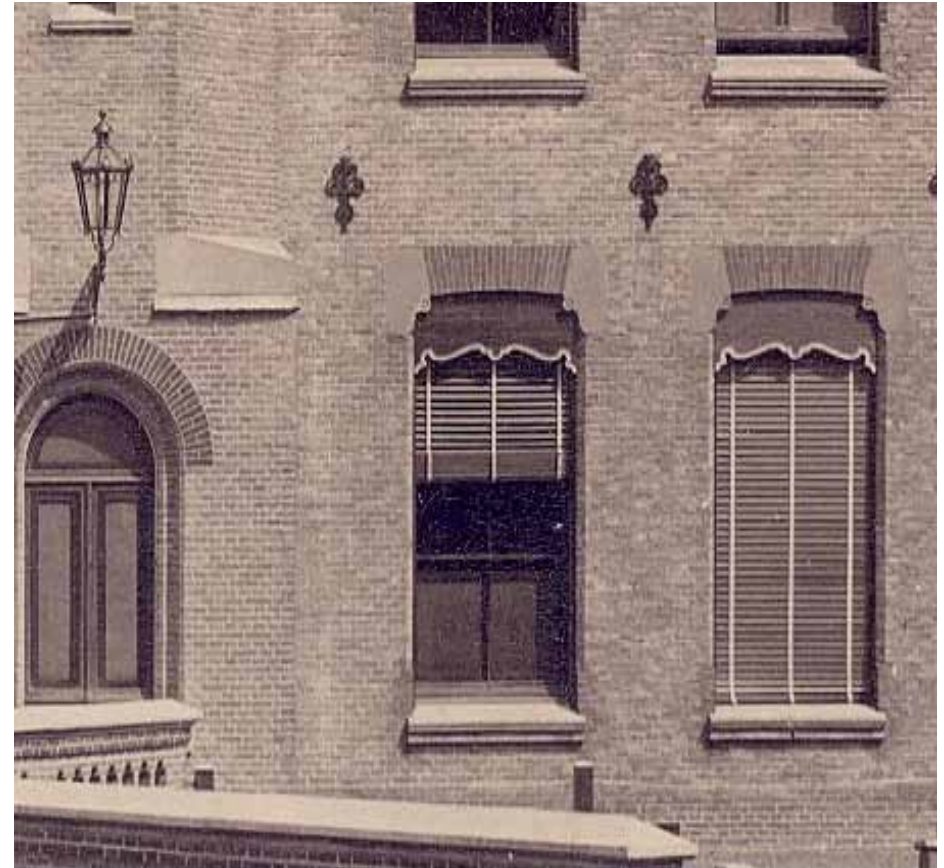
Afbeelding 10. Zicht op het poortgebouw kort na de bouw in de periode 1874-1879. De dakkapellen waren van een leien dakbedekking in maasdekking voorzien. Foto: Collectie Beeldbank Leeuwarden, documentnr.: FDBLHSPLA074.

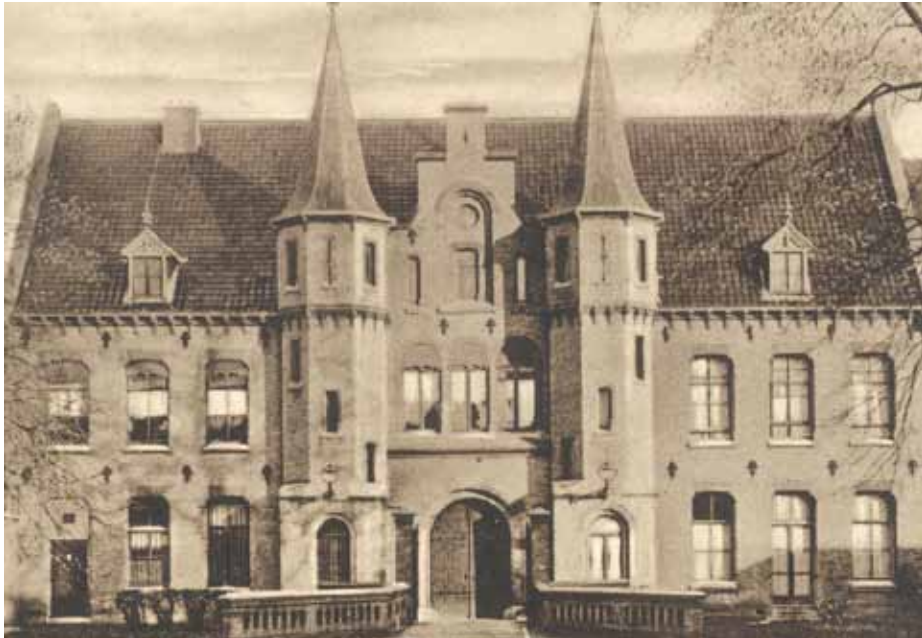
Afbeelding 11. Zicht op het poortgebouw kort na de bouw in de periode 1874-1879. De lantaarns hangen hier nog naast de poortdoorgang. Foto: Collectie Beeldbank Leeuwarden, documentnr.: FDBLHSPLA075.

Afbeelding 12. Zicht op het poortgebouw omstreek 1884. Rechts is nog geen buitendeur in de woonkamer van de kommandant aangebracht. Links is een centrale deur naar de Militaire wacht aanwezig. De buitenlampen zijn geplaatst in het hart van de traptorens. Foto: Collectie Beeldbank Leeuwarden, documentnr.: FDBLHSPLA006.

Afbeelding 13. Detail van de vorige afbeelding met de lantaarns, de schuiframen en oorspronkelijke zonwering. Foto: Collectie Beeldbank Leeuwarden, documentnr.: FDBLHSPLB006.

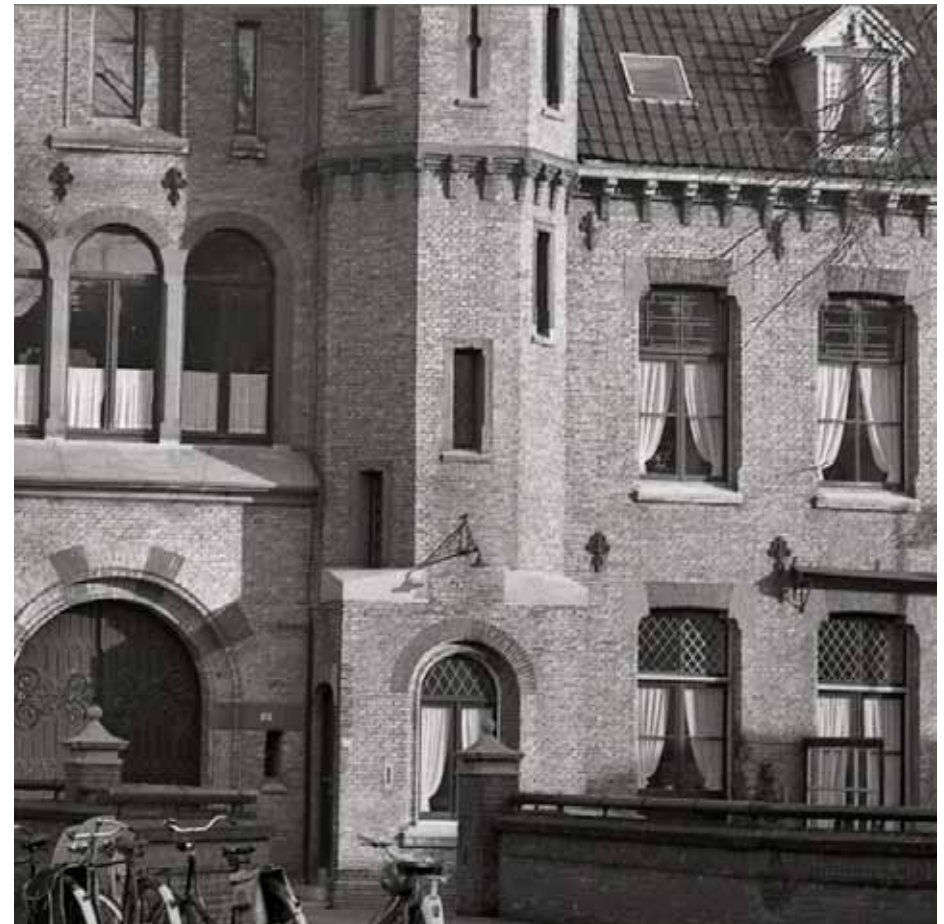
Afbeelding 14. Zicht op het poortgebouw omstreeks 1925-1935. Op de foto is de nieuw gemaakte glasdeur van de woonkamer van de kommandantswoning zichtbaar. Foto: Collectie Beeldbank Leeuwarden, documentnr.: FDBLH-SPL025.

Afbeelding 15. Detail van de voorgevel in 1940. Foto: Collectie Beeldbank Leeuwarden, documentnr.: FDBLH-SPL028.

Afbeelding 16. Overzicht van het poortgebouw in 1958. Foto : Collectie Beeldbank Leeuwarden, documentnr.: BDO0583.

Afbeelding 17. Detail van de vorige afbeelding uit 1958 met het geruite glas-in-loodwerk van de bovenramen van de begane grond van de woning van de kommandant(XXb). De bovenlichten op de eerste verdieping zijn van glas-in-loodpanelen met geometrische motieven voorzien (XXa). Goed zichtbaar op de foto is teven de poort met de zwarte houten deuren met smeedijzeren gehengen die uit de bouwtijd dateerden (1870). De deuren werden vermoedelijk verwijderd tijdens de verbouwing van 1988. Foto: Collectie Beeldbank Leeuwarden, documentnr.: BDO0583.

Afbeelding 18. Zicht op de linker zijgevel. De vensterindeling met gekoppeld venster op de tweede verdieping met blindnis dateert uit de bouwtijd van het bouwdeel (1870).

Afbeelding 19. Detail van de vorige afbeelding met het schouderstuk en de hemelwaterafvoer. Het schouderstuk bevat enkele reparaties. De hemelwaterafvoer bestaat nog deels uit de originele gietijzeren afvoerbuizen, die in de gevel zijn opgenomen (1870).

Afbeelding 20. Overzicht van de rechter zijgevel van bouwdeel B. Het metselwerk, verlevendigd met zandstenen blokken uit Udelfanger zandsteen en rode rondbogen en profielstenen, werd zeer zorgvuldig uitgevoerd.

Afbeelding 21. Detail van de vorige afbeelding met een schouderstuk en in-middels dichtgezette voormalige sleuf van de hemelwaterafvoer.

Afbeelding 22. Zicht op de achtergevel tijdens de verbouwing van 1988.

Afbeelding 23. De middenrisaliet van de huidige achtergevel. De poort en zonweringen van de ramen werden gewijzigd.

Afbeelding 24. Zicht op de zuidelijke helft van bouwdeel B tijdens de verbouwing van 1988. Tijdens de werkzaamheden werd tevens de eerste verdieping van bouwdeel K aangebracht als tussenlid tussen de bouwdelen B en C.

Afbeelding 25. Zicht op de zuidelijke helft van de achtergevel van bouwdeel B.

Afbeelding 26. Zicht op het noordelijke deel van de achtergevel van bouwdeel B omstreeks 1983. Tegen de achtergevel werd vermoedelijk omstreeks 1976 de uitbouw op de foto gebouwd. Foto: Collectie Beeldbank Leeuwarden, documentnr.: FDBLHSPLA020.

Afbeelding 27. Zicht op de zuidelijke helft van de achtergevel van bouwdeel B na de verbouwing uit 1988. De getoogde doorgangen van de voormalige Militaire Wacht werden als blindnissen weer hersteld.

Afbeelding 28. Detail van de vorige afbeelding met de in 1988 dichtgezette doorgangen van de voormalige Militaire Wacht.

Afbeelding 29. Detail van één van de schouderstukken bij de achtergevel.

Eerste Poort (ruimte P0.04)

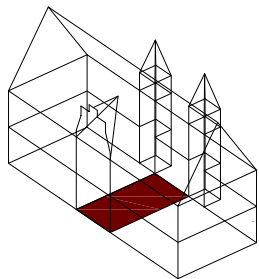
De eerste poort is centraal in bouwdeel B gelegen op de begane grond.

De vloer is bestraat met betonstenen in keperverband (1988).

De wanden zijn opgetrokken uit schoon metselwerk in kruisverband en zijn rondom voorzien van een 33,5 cm hoge gecementeerde plint.

De *noordwand* kent een tweetal brede zichtzettingen, betreffende voormalige openingen van de oorspronkelijke Militaire Wacht (1870). Nabij de voorgevel is een derde dichtzetting van een doorgang met een hanekam zichtbaar. Deze gaf toegang tot de oorspronkelijke achterliggende portiersruimte. De drie voornoemde gevelopeningen werden in 1988 gedicht. Nabij de achtergevel is een recente doorgang naar de achterliggende gang aanwezig (1988). Deze doorgang is middels een door betonnenperronelementen afgewerkte hellingbaan toegankelijk.

De *zuidwand* kent slechts één zichtzetting. Deze betreft de voormalige entree van de woning van de kommandant (1870). De voornoemde gevelopening werd in 1988 gedicht. In het midden is een recente entree naar de achterliggende gang en een tweelicht van de portiersruimte aanwezig (1988). De entree is middels een door betonnenperronelementen afgewerkte hellingbaan toegankelijk. Tegen de zuidwand tekenen zich restanten van de gehengen van de oorspronkelijke poortdeuren af. In de aangrenzende zuidelijke traptoren is een dichtzetting van een voormalige entree zichtbaar.

Afbeelding 30. Overzicht van de zuidwand van de eerste poort met de twee grote dichtzettingen van de gevelopeningen van de voormalige Militaire Wacht. Links een dichtzetting van de doorgang naar de voormalige portiersruimte.

Afbeelding 31. Overzicht van de zuidwand van de 1e poort. De dichtzetting betreft de oorspronkelijke entree van de kommandantswoning (1870). De huidige deur en het tweelicht werden ten behoeve van de nieuwe portiersloge in 1988 ingebracht.

Afbeelding 32. In de zuidelijke traptoren is een dichtzetting van een voormalige entree zichtbaar. De gepleisterde strook markeert de plaats van de muurdammen van de - in 1988 vergrote poort - oorspronkelijke poortdeuren.

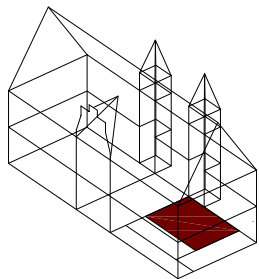
Gedetineerden administratie (ruimte M0.02)

Deze ruimte bevindt zich aan de noordzijde van bouwdeel B en betreft de in 1988 verbouwde oorspronkelijke Militaire Wacht (1870).

De wanden zijn wit gepleisterd. De vloer bestaat uit vloerbedekking op een ondervloer op grijs marmoleum. Het plafond betreft een systeemplafond (1988).

In de ruimte zijn enkele oudere onderdelen en bouwsporen aanwezig. In de ruimte is een uit de bouwtijd daterende gietijzeren kolom met hardstenen voetplaat aanwezig (1870). In de noordwand markeert een sprong in de gevel de naad tussen de traforuimte en de aangrenzende verdelerruimte.

Op de wand zijn sporen van een geschilderde rode bies op 112 cm hoogte als beëindiging van een geschilderd lambris aangetroffen.

Afbeelding 33. Overzicht van ruimte M0.02 gezien richting het noorden. In de wand markeert een sprong in de gevel de naad tussen de voormalige traforuimte en de aangrenzende verdelerruimte.

Afbeelding 34. Detail van de vorige afbeelding met de gietijzeren kolom. De kolom bezit een voetplaat van 30 x 30 cm en is geplaatst op een hardstenen poer van 35 x 35 cm.

Afbeelding 35. Detail van de geschilderde rode bies op 112 cm hoogte als beëindiging van een geschilderd lambris.

Gang (ruimte M0.04)

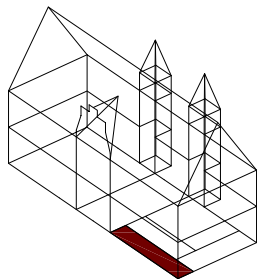
De gang bevindt zich aan de noordzijde van bouwdeel B en vormt de verkeersroute tussen de bouwdelen B en I. De gang werd - tezamen met de inkomste cellen - tijdens de verbouwing van 1988 aangebracht.

De vloer betreft een blauwe epoxy gietvloer (1988).

De wanden zijn wit gepleisterd. Het plafond wordt gevormd door geel gesausde triplexplaten (1988).

De oostelijke buitenwand is voorzien van de uit de bouwtijd daterende dichtgezette drielichten van Udelfanger zandstenen omlijstingen (1870). Verder markeren de verdikkingen in het pleisterwerk en de twee hoger geplaatste tweelichten de plaats van de oorspronkelijke gevelopeningen van de Militaire Wacht. De gevelopeningen werden in 1988 dichtgezet.

In de westwand bevinden zich een viertal patrijspoordeuren, waarvan er twee toegang tot de achterliggende cellen geven.

Afbeelding 36. Zicht in de gang naar het noorden. De verdikkingen in het pleisterwerk rechts en de twee hoger geplaatste tweelichten markeren de plaats van de oorspronkelijke gevelopeningen van de Militaire Wacht.

Afbeelding 37. Zicht in de gang naar het zuiden.

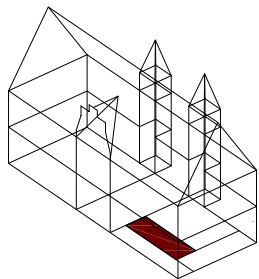
Afbeelding 38. Detail van oostelijke buitenwand met aftekening in het pleisterwerk van de uit de bouwtijd daterende dichtgezette drielichten van Udelfanger zandstenen omljstingen (1870).

Inkomste cel (ruimte M0.05)

De cel bevindt zich aan de noordzijde van bouwdeel B en werd bij de verbouwing van 1988 aangebracht.

De wanden zijn wit gepleisterd en voorzien van graffiti. De vloer betreft een blauwe epoxy gietvloer (1988). Het plafond wordt gevormd door blauw gesausde triplexplaten (1988).

In de oostwand is een patrijspoordeur met verzaamd hang- en sluitwerk (1988) aangebracht.

Afbeelding 39. Overzicht van ruimte M0.04 gezien richting het noorden met de celdeur van M0.05 (1988).

Afbeelding 40. Detail van de westwand van celruimte M0.05 (1988). De ruimte is voorzien van een sobere inrichting en kent wanden met graffiti.

Afbeelding 41. Detail van de oostwand van celruimte M0.05 (1988).

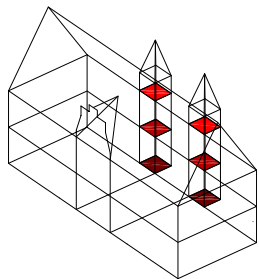
Traptorens (ruimten M0.01 en L0.04)

De traptorens zijn gesitueerd aan weerszijden van de poort tegen de westgevel. De traptorens bezitten nog grotendeels de oorspronkelijke trap en inrichting uit de bouwtijd (1870).

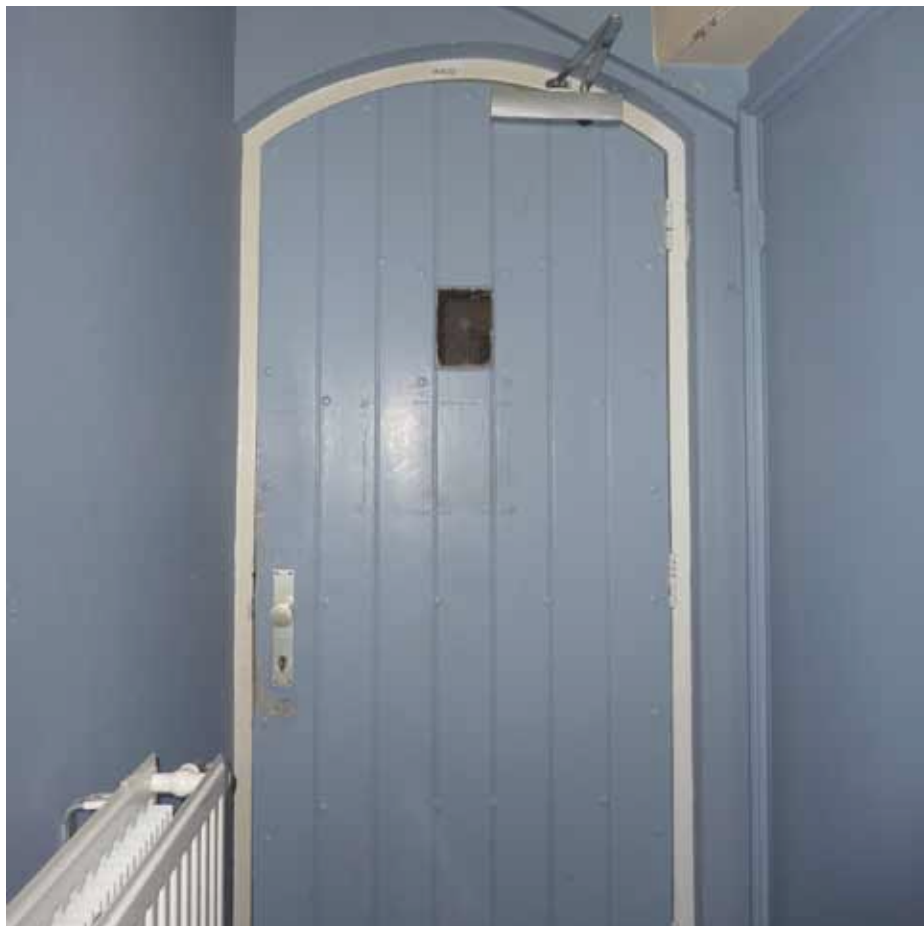
De vloer is voorzien van een blauwe marmoleum vloerbedekking (1988). Deze ligt op begane grondniveau vermoedelijk op een uit de bouwtijd daterende tegelvloer. De wanden zijn witgepleisterd. In de aansluitende gangen aan de oostzijde zijn op diverse verdiepingen tochtdeuren met blauwe patrijspoortdeuren opgenomen (1988). De westwanden zijn voorzien van diverse smalle eenruits vensters uit verschillende perioden, voorzien van verschillende soorten aftimmerlijsten (1870, XXa, 1948). Enkele ramen zijn voorzien van een geschilderd glas-in-loodpatroon. Het plafond is een eenvoudig stucplafond met vlakke plafondplint (1870).

Op de begane grond in de noordelijke toren zijn twee opgeklampte getoogde deuren aanwezig (XXa of 1948). Tevens is hier een afgetimmerde keldertoeegang aanwezig tegen de zuidwand.

De trap betreft een eikenhouten uit de bouwtijd daterende spiltrap (1870). Deze is voorzien van treden met een papegaaiebekprofiel, waaronder een hollatje tegen de stootborden is getimmerd. Vanaf de eerste verdieping zijn de treden gebogen. Op de tweede verdieping eindigen de trappenhuizen middels een achthoekige eindbaluster en een balustrade met gietijzeren spijlen (1870).

Afbeelding 42. Overzicht van ruimte M0.01 gezien richting het zuiden met de uit de bouwtijd daterende wenteltrap (1870).

Afbeelding 43. Overzicht van ruimte M0.01 gezien richting het oosten.

Afbeelding 44. Zicht in ruimte M0.01 naar het zuiden.

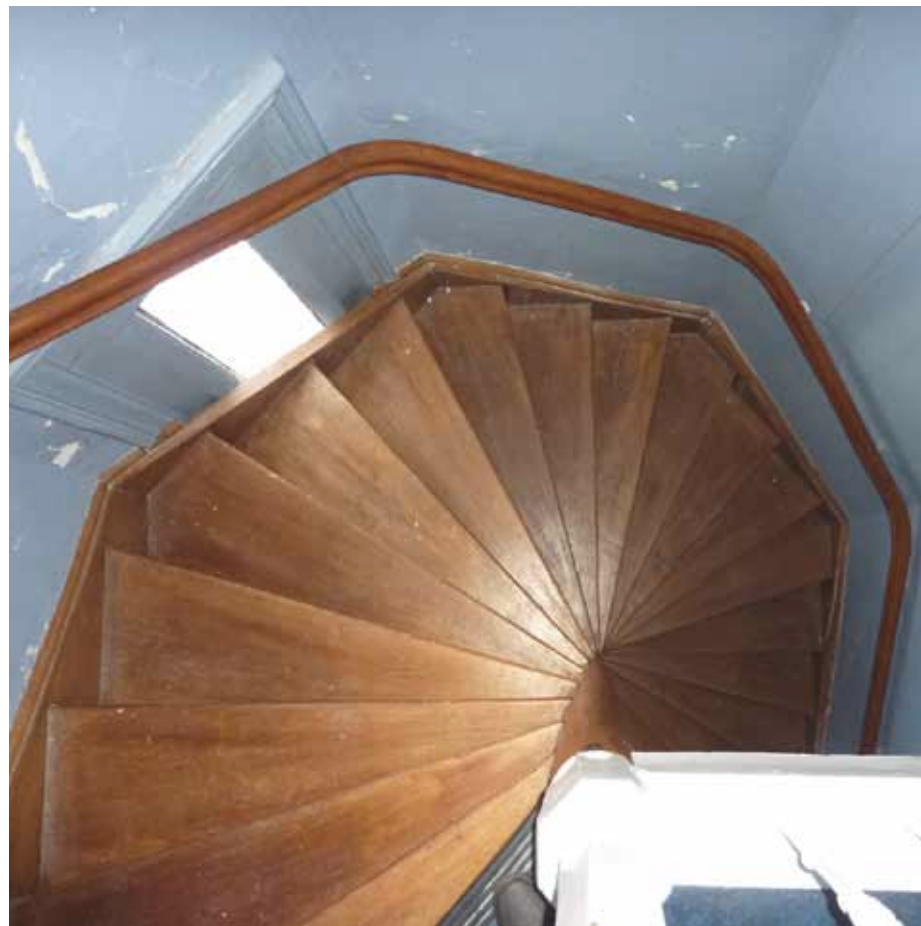

Afbeelding 45. Detail van voorgaande afbeelding met de oorspronkelijke spil van de spiltrap, alsmede de oorspronkelijke omlijsting van de kelderdeur in ruimte M0.01.

Afbeelding 46. Zicht op de overloop op de eerste verdieping van ruimte L1.01. De trap is hier voorzien van gebogen treden.

Afbeelding 47. Zicht op de overloop L2.01 van de zuidelijke traptoren.

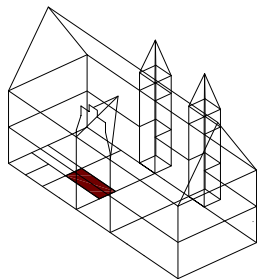

Afbeelding 48. Zicht op de bovenzijde van de trap in de zuidelijke traptoren (ruimte L2.01).

Gang (ruimte L0.06)

De gang is gesitueerd in het zuidelijk deel op de begane grond van bouwdeel B. De ruimte werd gecreëerd tijdens de verbouwing van 1988.

De vloer is voorzien van een blauwe marmoleum vloerbedekking (1988). De wanden zijn wit gepleisterd. In de wanden zijn diverse blauwe patrijspoortdeuren opgenomen (1988). Het plafond is een systeemplafond (1988). Hierboven gaat een uit de bouwtijd daterend stucplafond schuil (1870).

Afbeelding 49. Overzicht van ruimte L0.06 gezien richting het noorden.

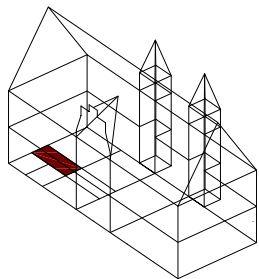
Afbeelding 50. Zicht vanuit gang L.0.06 naar de dameskleedkamer L0.10.

Afbeelding 51. Zicht in het toilet L0.21.

Gang (ruimte L0.12)

De gang is gesitueerd in het zuidelijk deel op de begane grond van bouwdeel B. De ruimte werd gecreëerd tijdens de verbouwing van 1988.

De vloer is voorzien van een blauwe marmoleum vloerbedekking (1988). Ter plaatse van de overgang naar bouwdeel K is in de gang een niveauverschil aanwezig, alwaar enkele hardstenen treden geplaatst zijn. De wanden zijn wit gepleisterd. In de wanden zijn diverse blauwe patrijspoortdeuren opgenomen (1988). De westwand is voorzien van een glaspui met houten stijlen (1988). Het plafond is een systeemplafond (1988). Hierboven gaat een uit de bouwtijd daterend stucplafond schuil (1870). Nabij de nis bij de entree zijn hier de geprofileerde plafondlijsten van de voorkamer van de kamers-en-suite nog aanwezig.

Afbeelding 52. Overzicht van ruimte L0.12 gezien richting het noorden.

Afbeelding 53. Overzicht van ruimte L0.12 gezien richting het zuiden.

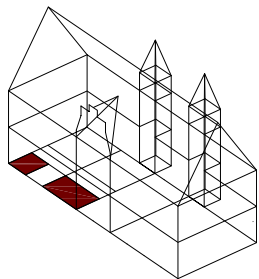
Afbeelding 54. Zicht boven het verlaagde plafond in gang L0.12 nabij de nis grenzend aan de hal L.0.01. De strook gipskarton markeert de voormalige tussenwand van de kamers-en-suite van de woning van de kommandant (1870). Rechts is het geprofileerde stucplafond van de voorkamer zichtbaar.

Dameskleedkamer (ruimte L0.10 en L0.07 t/m L0.09 en L0.13)

De dameskleedkamer is gesitueerd in het zuidelijk deel op de begane grond van bouwdeel B. De ruimte werd gecreëerd tijdens de verbouwing van 1988.

De vloer is voorzien van een blauwe marmoleum vloerbedekking (1988). De wanden zijn wit gepleisterd. In de wanden zijn diverse blauwe patrijspootdeuren van de aangrenzende toilet- en kleedruimten opgenomen (1988). De oostwand is voorzien van een tweetal thans dichtgezette schuiframen. Het plafond is een systeemplafond (1988). Hierboven gaat een uit de bouwtijd daterend stucplafond schuil (1870). Het plafond betreft een eenvoudig stucplafond met zeer eenvoudig middenornament.

De aangrenzende toilet- en kleedruimten zijn alle van eenvoudig wit wandtegelwerk (15 x 15 cm) voorzien, alsmede van dubbelhardgebakken witte grestegels en eenvoudig wit sanitair (1988). Het mivatoiet L0.13 dateert uit 1996 en heeft een afwijkende vloerafwerking in blauw marmoleum.

Afbeelding 55. Overzicht van ruimte L0.10 gezien richting het noorden.

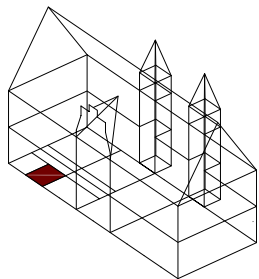
Afbeelding 56. Zicht in toiletruimte L0.08.

Afbeelding 57. Zicht boven het verlaagde plafond in ruimte L0.10. De ruimte bezit nog het uit de bouwtijd daterende stucplafond met geprofileerde lijsten en een zeer eenvoudig middenornament (1870).

Planning (ruimte L0.11)

De planning is gesitueerd in het zuidelijk deel op de begane grond van bouwdeel B. De ruimte werd gecreëerd tijdens de verbouwing van 1988.

De vloer is voorzien van een blauwe marmoleum vloerbedekking (1988). De wanden zijn wit gepleisterd. In de wanden zijn diverse blauwe patrijspoortdeuren opgenomen (1988). In de oostwand is een schuifvenster opgenomen. Het plafond is een systeemplafond (1988). Hierboven gaat een uit de bouwtijd daterend stucplafond schuil (1870). Hier zijn de geprofileerde plafondlijsten van de achterkamer van de kamers-en-suite nog aanwezig.

Afbeelding 58. Zicht in ruimte L0.11 naar het noordoosten.

Afbeelding 59. Zicht in ruimte L0.11 naar het noorden.

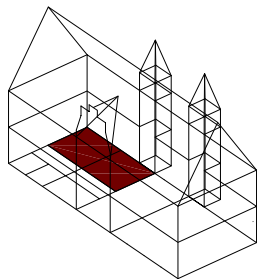
Afbeelding 60. Zicht boven het verlaagde plafond in ruimte L0.11. De ruimte - oorspronkelijk een deel van de achterste suitekamer van de woning van de kommandant - bezit nog het uit de bouwtijd daterende stucplafond met geprofileerde lijsten (1870).

Entree (ruimte L0.01 t/m L0.03)

De entree is gesitueerd in het zuidelijk deel op de begane grond van bouwdeel B. De ruimte werd gecreëerd tijdens de verbouwing van 1988.

De vloer is voorzien van een blauwe vloerbedekking op boardplaatwerk (1988). De wanden zijn wit gepleisterd. In de noordwand is een grote glaspui met aluminium portiersbalie en tussenwandje opgenomen (1988). In de westwand bevindt zich een stolpvenster en het samengestelde deurkozijn van de entree (1988) opgenomen. De zuidwand wordt door twee – thans dichtgezette – vensters verlevendigd (1988). Het plafond is een systeemplafond (1988). Hierboven gaat een uit de bouwtijd daterend stucplafond schuil (1870). Hier zijn de geprofileerde plafondlijsten van de voorkamer van de kamers-en-suite nog aanwezig.

De aangrenzende portiersloge (L0.03) werd in 2002 verbouwd, waarbij het huidige interieur ontstond. De vloer is voorzien van een blauwe marmoleum vloerbedekking op boardplaatwerk (2002). De wanden zijn wit gepleisterd. In de zuidwand is grote glaspui met aluminium portiersbalie opgenomen (2002). In de noordwand is een tweelicht met balie (2002) geplaatst. De westwand wordt door één stolpraam verlevendigd. Tegen de oostwand is een bureaublad en het ingebouwde halletje annex pantry ingebouwd (2002). Het plafond is een systeemplafond (1988). Hierboven gaat een uit de bouwtijd daterend stucplafond schuil, zonder monumentaal lijstwerk (1870).

Afbeelding 61. Overzicht van ruimte L0.01 gezien richting het zuiden.

Afbeelding 62. Overzicht van ruimte L0.01 gezien richting het noorden.

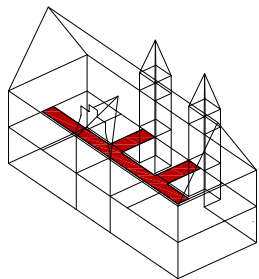

Afbeelding 63. Overzicht van ruimte L0.01 gezien richting het westen.

Gang (ruimte L1.11 en M1.06)

De gang is gesitueerd in het centrale en zuidelijk deel op de eerste verdieping van bouwdeel B. De ruimte werd gecreëerd tijdens de verbouwing van 1988.

De vloer is voorzien van een blauwe vloerbedekking op vezelplaat (1988). Ter plaatse van de overgang naar bouwdeel K is in de gang een niveauverschil aanwezig. De wanden zijn voorzien van licht spuitwerk en een meranti plint. In de wanden zijn diverse blauwe patrijspoortdeuren opgenomen (1988). Het plafond is een systeemplafond (1988). Hierboven gaat een uit de bouwtijd daterend stucplafond schuil (1870). In het midden boven de poortdoorgang is hier het rijke middenornament van de voormalige regentenkamer nog aanwezig.

Afbeelding 64. Overzicht van ruimte L1.11 gezien richting het zuiden (1988).

Afbeelding 65. Zicht in toiletruime M1.03 (1988).

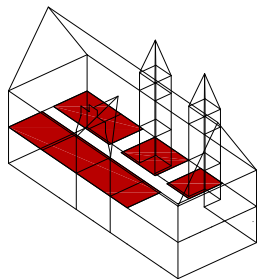
Afbeelding 66. Zicht boven het verlaagde plafond in ruimte M1.06. De ruimte - oorspronkelijk een deel van de regentenkamer boven de poort - bezit nog het uit de bouwtijd daterende stucplafond met geprofileerde lijsten en rijk middenornament (1870).

Unit directeur (ruimte L1.07, L1.03 t/m L1.06 en M1.05 t/m M1.09)

De Unit directeur is gesitueerd in het zuidelijk deel op de eerste verdieping van bouwdeel B. De ruimte werd gecreëerd tijdens de verbouwing van 1988.

De vloer is voorzien van een blauwe vloerbedekking op vezelplaat (1988). De wanden zijn voorzien van licht spuitwerk en een meranti plint. In de oostwand is de toegangsdeur als blauwe patrijspootdeur opgenomen (1988). In de westelijke buitengevel zijn twee stolpvensters met tweeruits bovenlichten aanwezig. Het plafond is een systeemplafond (1988). Hierboven gaat een uit de bouw-tijd daterend stucplafond schuil (1870). Tegen de noordelijke kopgevel is het schoorsteenkanaal met - door het systeemplafond aan het zicht onttrokken - bijbehorend plafondbijwerk nog behouden.

De overige ruimten bezitten een vergelijkbare afwerking uit 1988. Kamer L1.05 bezit evenals L1.07 sporen van een weggebroken schoorsteen tegen de zuidelijke kopgevel.

Afbeelding 67. Overzicht van ruimte L1.07 gezien richting het noordoosten. De ruimte wordt gekarakteriseerd door de verbouwing uit 1988.

Afbeelding 68. Overzicht van ruimte L1.07 gezien richting het zuidwesten.

Afbeelding 69. Zicht boven het verlaagde plafond in ruimte L1.07. De ruimte - oorspronkelijk één van de slaapkamers van de kommandantswoning - bezit nog het uit de bouwtijd daterende stucplafond met geprofileerde lijsten (1870). Tevens is het rookkanaal met bijbehorende kooflijsten behouden.

Afbeelding 70. Zicht op één van de vensters in de westwand van ruimte L1.07.

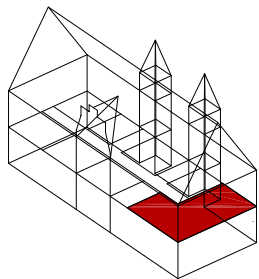

Afbeelding 71. Zicht op één van de vensters in de westwand van ruimte L1.07.

Kantoor (ruimte M1.04)

Het kantoor is gesitueerd in het noordelijk deel op de eerste verdieping van bouwdeel B. De ruimte werd gecreëerd tijdens de verbouwing van 1988 en werd in 1996 vermoedelijk nogmaals aangepast.

De vloer is bedekt met een blauwe vloerbedekking op vezelplaat (1988). De wanden zijn voorzien van licht spuitwerk en een meranti plint. In de zuidwand is de toegangsdeur als blauwe patrijspoordeur opgenomen (1996). In de westelijke buitengevel zijn twee stolpvensters met 2-ruits bovenlichten opgenomen, terwijl in de oostelijke buitengevel naast deze twee vensters een stel openslaande deuren naar een frans balkon aanwezig zijn. De balkondeuren bezitten een laat 19de-eeuwse detaillering, kennen met triplex afgetimmerde bossingpanelen en zijn voorzien van recent hang- en sluitwerk (1988). Het plafond is een systeemplafond (1996). Hierboven gaat een uit de bouwtijd daterend stucplafond schuil (1870). Tegen de noordelijke gangwand is een stalen kolom met erboven een omtimmerde stalen bint aanwezig (1988).

Afbeelding 72. Overzicht van ruimte M1.04 gezien richting het oosten.

Afbeelding 73. Overzicht van ruimte M1.04 gezien richting het noorden.

Afbeelding 74. Detail van de vorige afbeelding met espanjolet uit het midden van de 20ste eeuw.

Afbeelding 75. Detail van het stucplafond boven het verlaagde plafond van de technische ruimte L1.04. De plafondplint rechts markeert een oudere scheidingwand.

Afbeelding 76. Zicht in de technische ruimte L1.04.

Vergaderzaal (ruimte M2.04)

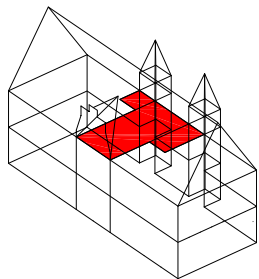
De vergaderzaal bevindt zich in het midden van de zolderverdieping boven de poort. De van origine eenvoudige zolderruimte kreeg zijn huidige aanzien tijdens de verbouwing van 1988.

De wanden zijn wit gepleisterd. De oorspronkelijke houten vloer is voorzien boardplaten waarop de huidige vloerbedekking is aangebracht (1988). Het plafond wordt gevormd door een houten tongwelf (1988), bestaande uit houten delen tegen de binnenzijde van de philibertspanten.

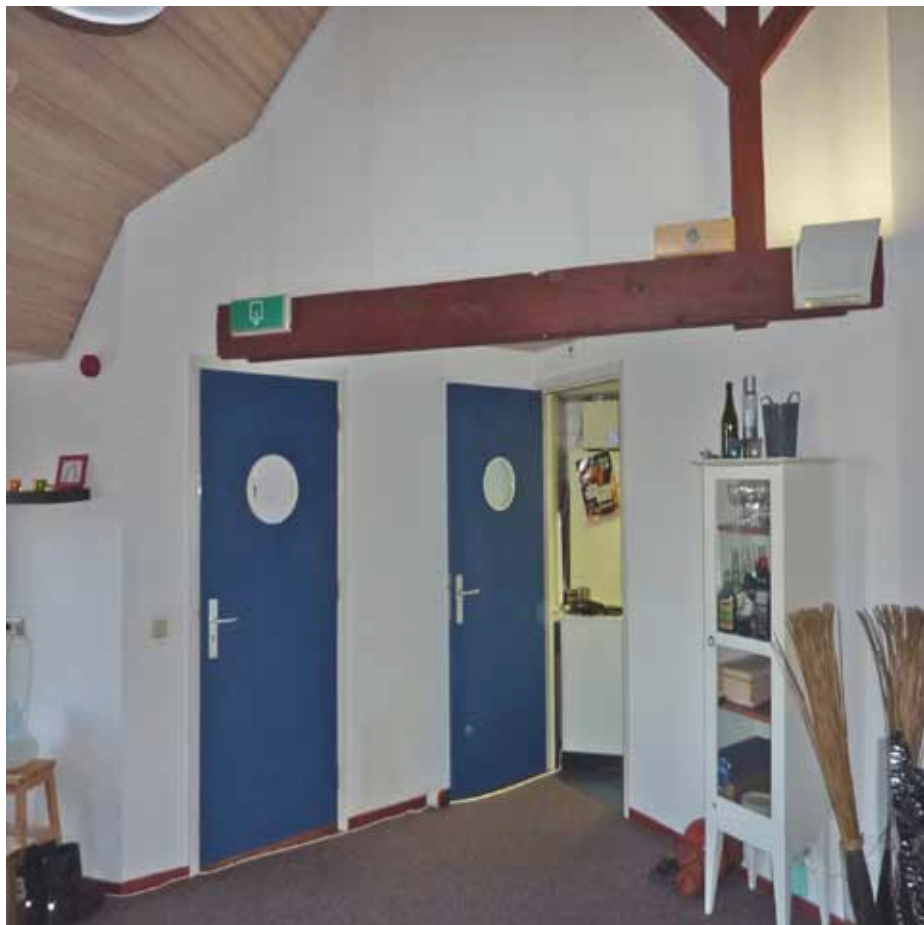
De philibertspanten bestaan uit grenen schenkels, die uit twee delen van 2,5 x 22 cm en één van 4 x 22 cm zijn samengesteld. De schenkels zijn verbonden middels dubbele trekplaten van 23,5 x 3,5 cm. Bovenin het spant zijn een makelaar (14 x 9 cm) en twee steekschoren aangebracht. De spanten zijn middels blokkeels van 13 x 9 cm aan de borstwering gekoppeld en zijn op sloffen geplaatst (19 x 4 cm). De spanten dragen de gordingen van 14 x 9 cm.

In de westgevel zijn twee éénruits en één tweeruits geprofileerde ramen aanwezig (1870), waarvan bij één van de raampjes de onderregel vervangen is. Het centrale raam in de oostgevel is vernieuwd (1988).

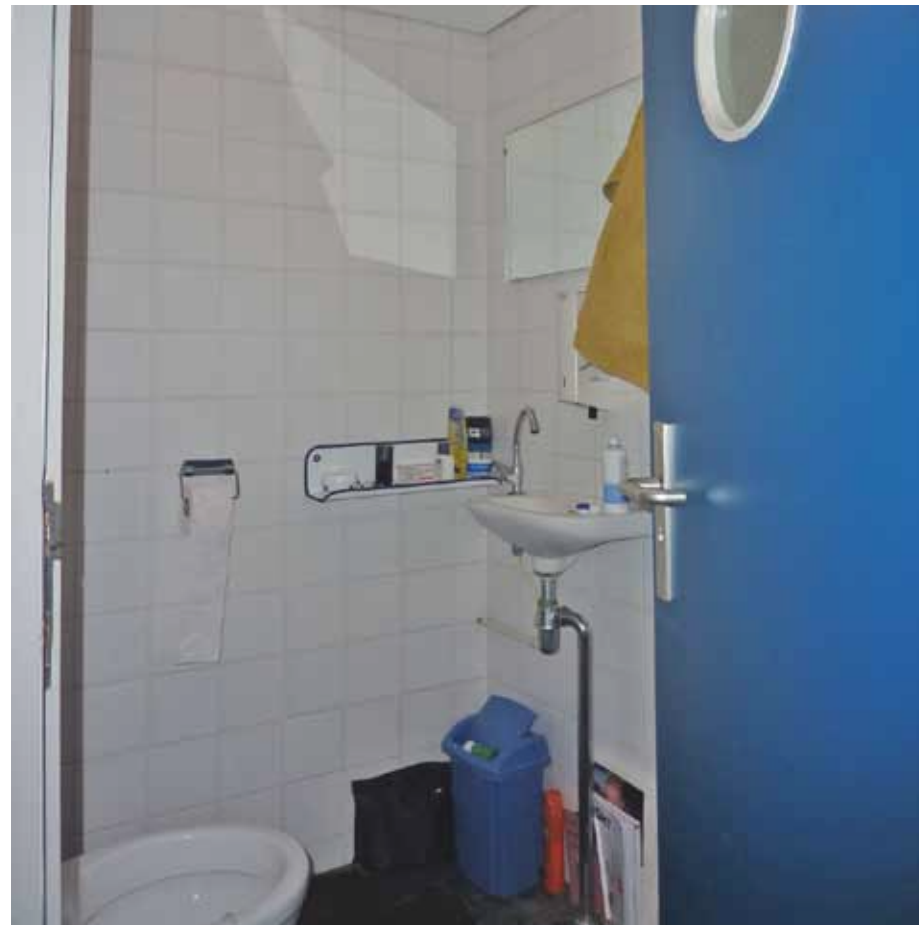
De binnendeuren zijn uitgevoerd als zogenaamde blauwe 'patrijspoortdeuren', en zijn karakteristiek voor de verbouwingen uit 1988-1991 en 1997. Aan de noordzijde zijn een wc (ruimte M2.03) en een pantry (ruimte M2.05) via deze deuren toegankelijk (1988).

Afbeelding 77. Overzicht van ruimte M2.04 gezien richting het westen. Het tongwelf dateert van de verbouwing van 1988.

Afbeelding 78. Zicht vanuit de vergaderzaal op het portaal en de pantry (ruimte M2.05). De ruimten werden in 1988 ingebouwd.

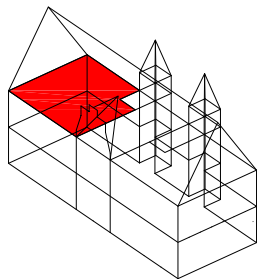

Afbeelding 79. Zicht in de wc aan de noordzijde van de vergaderruimte vanuit 1988 (ruimte M2.03).

Archief (ruimte L2.02)

Het archief - momenteel als slaapkamer in gebruik - werd in 1988 in de open zolderruimte ingebouwd. Hiertoe werden de houten stijl- en regelwerk wanden met gipsplaatbekleding in de zolderruimte rondom aangebracht, en werd een verlaagd plafond uit eveneens gipsplaten aangebracht. De vloer werd van het huidige marmoleum voorzien.

In de ruimte zijn beide dakkapellen (1870) ten gevolge van de voorzetwanden in nissen in de wandvlakken sterk teruggeplaatst (Afbeelding 81). Vanuit deze nissen is de loze ruimte tussen de borstwering en de voorzetwanden toegankelijk (Afbeelding 82).

Afbeelding 80. Overzicht van ruimte L2.02 gezien richting het zuiden. De ruimte werd in 1988 in de bestaande zolderruimte ingebracht. Het wandje in het midden van de ruimte werd door de huidige bewoner geplaatst.

Afbeelding 81. Zicht op de uit de bouwtijd daterende dakkapel aan de oostzijde van ruimte L2.02.

Afbeelding 82. Zicht in één van de loze ruimten tussen de borstwering en de voorzetwanden.

Zolder / archief (ruimte M2.02)

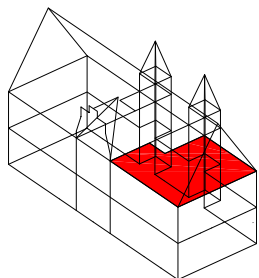
De zolder bevindt zich aan de noordzijde van de zolderverdieping. De van origine eenvoudige zolderruimte werd nauwelijks gewijzigd tijdens de verbouwing van 1988.

De wanden zijn wit gepleisterd en gedeeltelijk behangen (XXc). De oorspronkelijke houten vloer bestaat uit grenen delen van 25 x 3 cm (1870). Het plafond betreft de kapconstructie met grenen dakbeschot.

De philibertspanten bestaan uit grenen schenkels, die uit twee delen van 2,5 x 22 cm en één van 4 x 22 cm zijn samengesteld. De schenkels zijn verbonden middels dubbele trekplaten van 23,5 x 3,5 cm. Bovenin het spant zijn een makelaar (14 x 9 cm) en twee steekschoren aangebracht. De spanten zijn middels blokkeels van 13 x 9 cm aan de borstwering gekoppeld en zijn op sloffen geplaatst (19 x 4 cm). De spanten dragen de gordingen van 14 x 9 cm.

In de noordgevel zijn drie ramen met geprofileerde roeden aanwezig (1870). De ramen in de dakkapellen zijn recentelijk vervangen (1988). Aan de zuidzijde is de met gipsplaten beklede uitbouw van de aangrenzende pantry en wc zichtbaar.

In de vloer tekent zich de plaats van het voormalige schoorsteenkanaal van de onderliggende ruimten af.

Afbeelding 83. Overzicht van ruimte M2.02 gezien richting het westen. Tegen het dakbeschot tekenen zich nog oudere zolderkamertjes af middels het behang.

Afbeelding 84. Overzicht van ruimte M2.02 gezien richting het zuidwesten. Hier is de met gipsplaten beklede uitbouw van de aangrenzende pantry en wc zichtbaar.

Afbeelding 85. Overzicht van ruimte M2.02 gezien richting het zuiden met de nok en de kapconstructie van de philibertspanten.

Afbeelding 86. Detail van de uit de bouwtijd daterende vensterbank van het centrale venster in de noordwand van ruimte M2.02 (1870).

Afbeelding 87. Detail van een uit de bouwtijd daterende geprofileerde vensterroede van één van de zijramen in de noordwand van ruimte M2.02 (1870).

MONUMENTWAARDE VAN HET GEBOUW

Een bouwhistorisch onderzoek is een middel om te komen tot een gefundeerde waardering van het pand. Deze waardering wordt meestal uitgedrukt aan de hand van de volgende indeling in categorieën:

Categorie 1: hoge monumentwaarde, behoud noodzakelijk

Categorie 2: positieve monumentwaarde, behoud wenselijk

Categorie 3: indifferente monumentwaarde, aangepaste vervanging mogelijk

Stedenbouwkundige situering : categorie 1

De situering van de vleugel is beeldbepalend voor de bebouwing aan het Blokhuusplein (categorie 1).

De vleugel is voorts eveneens beeldbepalend voor de bebouwing rondom het eerste voorplein (categorie 1).

Bouwmassa : categorie 1

De waardering van de bouwmassa is in dit geval gelijk aan die van de reeds genoemde stedenbouwkundige waardering. Hierbij bezitten vrijwel alle 19de-eeuwse gebouwen een hoge monumentwaarde (categorie 1).

Constructie : categorie 1

De waardering van de constructie komt in grote lijnen overeen met de genoemde waardering van de bouwmassa's. De hoofd vleugels bezitten een monumentale constructie (categorie 1). Hier zijn met name de troggewelven, de – achter de verlaagde plafonds schuilgaande - beschadigde stucplafonds van de begane grond en eerste verdieping, alsmede de kapconstructie waardevolle elementen.

Exterieur : categorie 1 en 3

De waardering van het exterieur komt exact overeen met de reeds besproken bouwmassa en constructie. Behalve de ouderdom van de voormalige Kommandantswoning uit 1870 wordt de grondslag voor deze hoge waardering mede gevormd door de kwalitatief goede en zorgvuldige detaillering van de diverse onderdelen, waaronder het metselwerk met gesneden voegen, vensteropeningen met zandstenen raamomlijstingen en ontlastingsbogen, topgevels met vlechtwerk en een uitkragende gootlijst (categorie 1).

De aanpassingen van ná 1965, zoals de hellingbaan en vensteropeningen in de poortdoorgang, de deur in de rechter voorgevel en de auberginekleurige gepleisterde gevelinvulling in de oostgevel, zijn zuiver utilitair van aard en bezitten geen monumentwaarde (categorie 3).

Interieur : categorie 1, 2 en 3

Het bouwdeel bezit ruimten in deze drie categorieën.

In de Kommandantswoning is de oorspronkelijke indeling nagenoeg geheel verloren gegaan bij de rigoreuze verbouwingen van 1988, 1997 en 2002. Slechts de twee traptorens bezitten nog grotendeels ongewijzigde interieurs uit de bouwtijd en zijn daardoor waardevol (categorie 1).

De zolderruimte aan de noordzijde bezit eveneens de oorspronkelijke indeling. Deze ongedeelde zolderruimte, met de philbertspanten, bezit een positieve monumentwaarde als interieur (categorie 2).

De overige ruimten van dit bouwdeel bezitten een indifferente monumentwaarde (categorie 3). Het betreft hier overige vertrekken op de begane grond en eerste verdieping, alsmede de secundaire indelingen van de zolders boven het middendeel en het zuidelijke gedeelte. N.B.: De kapconstructie met philbertspanten van alle zolders en beide torenspitsen vertegenwoordigen als constructie een hoge monumentwaarde.

AANBEVELINGEN VOOR NADER ONDERZOEK

Het bouwdeel werd reeds als onderdeel van de bouwhistorische verkenning van het bureau Baac uit 2008 onderzocht. Desondanks kunnen een drietal aanbevelingen voor nader onderzoek worden genoemd, die bij een eventuele toekomstige functie-wijziging en daarmee gepaard gaande verbouwing van het complex nuttig danwel noodzakelijk zijn.

Kleuronderzoek

Voor zover bekend heeft er tot op heden nog geen systematisch kleuronderzoek in het gebouw plaatsgevonden. Tijdens het veldwerk is gebleken dat er verspreid door het gebouw nog oudere afwerkklagen zich bevinden. Voorbeelden zijn de trap, de kozijnen, deuren en enkele balklagen. Deze zouden onderzocht kunnen worden, zodat meer bekend wordt over de eerdere afwerkingen van het interieur.

Archeologisch onderzoek

Indien sloop- en/of graafwerkzaamheden op het terrein plaatsvinden, dient men rekening te houden met een archeologisch onderzoek.

Archivalisch onderzoek

In het kader van deze rapportage werd slechts beperkt archiefonderzoek verricht. Dit beperkte zich tot het archief van bouw- en woningtoezicht van de gemeente Leeuwarden, het archief van het Historisch Centrum Leeuwarden, het archief van het Frysk Histoarysk en Letterkundich Sintrum 'Tresoar' te Leeuwarden en het Nationaal Archief te 's-Gravenhage. Mogelijk kunnen middels aanvullend archiefonderzoek de in het bestek uit 1874 genoemde detailtekeningen alsnog achterhaald worden.

AANBEVELINGEN VOOR RESTAURATIE EN HERGEBRUIK

In aansluiting op het voorgaande zijn aanbevelingen te geven voor een toekomstige restauratie of verbouwing van het bouwdeel. Deze aanbevelingen zijn er op gericht om de in het bouwdeel aanwezige – deels verborgen – kwaliteiten te versterken, dan wel terug te laten komen. De aanbevelingen staan derhalve geheel los van de mogelijkheden of beperkingen die een eventuele toekomstige verbouwing qua programma en budget biedt.

Exterieur

Het exterieur van het bouwdeel is in grote lijnen nog gaaf. De in 1988 aangebouwde doorgang van bouwdeel K naar het Alcovegebouw, voorzien van een golfplaten gevelbekleding, doet afbreuk aan de beleving van de vleugel en zou bij voorkeur verwijderd kunnen worden.

De gepleisterde invulling in de noordelijke binnenplaatsgevel uit 1988 doet eveneens afbreuk aan de kwaliteit van de architectuur van de Kommandantwoning uit 1870. Afhankelijk van de toekomstige functie van de achterliggende ruimte op de begane grond zou wellicht gekozen kunnen worden voor het herstel van de open arcade van dit geveldeel, dat oorspronkelijk de militaire wacht herbergde en in 1935 als rijwielbergplaats fungeerde.

Hoewel praktisch en functioneel geldt hetzelfde voor de diverse gevelaanpassingen die in de late 20ste eeuw in de poortdoorgang hebben plaatsgevonden. De hellingbaan, grote portiersraam en stalen hekwerk voor het bouwdeel zouden daarbij verwijderd kunnen worden, ten gunste van een meer op de oorspronkelijke architectuur geënte gevelinvulling. Daarbij was oorspronkelijk aan de noordzijde van de poortdoorgang een open arcade van de militaire wacht en een deur van de – zeer bescheiden – portierskamer, terwijl aan de zuidzijde van de poortdoorgang de entree van de Kommandantswoning was gesitueerd. De eigenlijke poort is vermoedelijk sinds de laatste verbouwingsfase verdwenen en vervangen door het ijzeren gestilleerde hekwerk op de brug. Hierdoor is bouwdeel B sindsdien een poortgebouw zonder poortdeuren, hetgeen de essentie van het bouwdeel ontkracht. Herstel van de zware poortdeuren met dito ijzeren gehengen is derhalve aan te bevelen.

De raamopeningen van de voor- en binnenplaatsgevels bleven behouden (1870), terwijl de houten schuiframen zelf vermoedelijk in 1948 vervangen werden door stolpramen. Later werden de ramen van zonweringen voorzien (1988). Het herstel van de schuiframen met de voormalige – slankere - roedenverdeling, in combinatie met het herstel van de oude lamellen zonweringkas-

Afbeelding 88. Detail van de oorspronkelijke poortdeuren met rijk bewerkte gesmede gehengen (1870). Deze deuren zijn omstreeks 1988 verwijderd, waardoor het poortgebouw een wezenlijk functioneel onderdeel sindsdien mist.

ten, zou zowel het exterieur als het interieur zeer ten goede komen.

De dakkapellen op het oostelijke dakvlak zijn thans minder rijk gedetailleerd dan die op het westelijke dakvlak, die nog hun zadeldakjes met rijk gedetailleerde windveren en gevelmakelaars behouden hebben. Herstel van de dakkapellen is aan te bevelen, in combinatie met het herstel van de originele dakbedekking in vlakke Friese pannen.

De hemelwaterafvoerers werden sinds de bouw plaatselijk gewijzigd. Hier waren gietijzeren ronde hemelwaterafvoerers met stevige ijzeren aangegoten oren aanwezig, die thans deels door pvc buizen vervangen zijn. De gietijzeren buizen – nog steeds vanuit Engeland leverbaar – zouden desgewenst aangebracht kunnen worden, teneinde het beeld van de laat 19de-eeuwse architectuur te completeren.

Het dak was aan de oostzijde oorspronkelijk voorzien van een reeks slanke schoorstenen met gresbuizen pijpen. Herstel hiervan is te overwegen, indien bij een functiewijziging de oude vertrekindeling met haarden hersteld zou worden, dan wel dat extra rookgasafvoerers of andere ventilatievoorzieningen in het dakvlak zouden moeten worden aangebracht.

Voormalige kommandantswoning en overige vertrekken op de verdieping

De vertrekken van de voormalige kommandantswoning op de begane grond en eerste verdieping aan de zuidzijde van de poortdoorgang waren tot 1988 grotendeels intact. De ruimten waren voorzien van schouwen, paneeldeuren en stucplafonds met lijstwerk. De stucplafonds zijn – zij het gehavend – nog boven de huidige verlaagde plafonds aanwezig en maken het mogelijk om desgewenst de oorspronkelijke indeling van de woning weer te herstellen. Afhankelijk van de toekomstige functie van het gebouw kan eventueel in aansluiting op het herstel van de nog bestaande stucplafonds gekozen worden voor completering van de vertrekken door tevens in het herstel van (paneel)deuren en schouwen te voorzien.

Behalve de vertrekken van de kommandantswoning waren ook de vergaderzaal boven de poort, alsmede het archief en de secretarie aan de noordzijde op de eerste verdieping voorzien van stucplafonds. Afhankelijk van het toekomstige gebruik van het bouwdeel zou ook hier voor een meer verdergaand herstel van deze ruimten gekozen kunnen worden.

Los van de mate van herstel kan gesteld worden dat het huidige zeer hokkige karakter van de vleugel betreurenswaardig is en dat het herstel van de oorspronkelijke indeling van de vleugel in beduidend betere vertrekken qua verhouding en ruimtelijkheid zal resulteren.

Afbeelding 89. Zicht op de in 1988 dichtgezette openingen met bovenlichten in de binnenplaatsgevel. Opening van deze dichtzettingen, wijziging van de zware muurdam en verwijdering van de verflaag op het omliggende metselwerk zouden de kwaliteit van de architectuur en de eenheid van de bestaande gevel kunnen versterken.

Voormalige militaire wacht en portier

In de ruimten op de begane grond aan de noordzijde van de poortdoorgang waren tot voor kort de gedetineerden administratie, twee cellen en een drietal traforuimten ondergebracht. Hierdoor is de oorspronkelijke functie van militaire wacht nauwelijks meer herkenbaar. Afhankelijk van de functie zou gekozen kunnen worden een grotere 'afleesbaarheid' van het complex en zijn oorspronkelijke functies. Hierbij zou het herstel van de ruimte van de militaire wacht, met open arcades aan de zijde van de poortdoorgang en de binnenplaats, een wezenlijke bijdrage kunnen leveren.

Zolderruimten

De zolderruimten boven de poort en boven de kommandantswoning aan de zuidzijde zijn voorzien van recente indelingen. Deze kunnen desgewenst verwijderd of aangepast worden. Hoewel bij het herstel van de oorspronkelijke zolderruimten de philbertspanten zeer goed tot hun recht zullen komen en tot aantrekkelijke ruimten zal leiden, is dit geen wezenlijke aanbeveling. Indien de zolders van een nieuwe indeling in kleine vertrekken voorzien worden, dienen de binnenwanden zoveel mogelijk reversibel te zijn. Dit geldt ook voor de huidige grote zolder boven het noordelijke deel van het bouwdeel.

Afbeelding 90. Details van enkele stucplafonds uit de bouwtijd (1870). Deze plafonds vormen tezamen met een klein deel van de binnenmuren nog de laatste interieuronderdelen met een hoge monumentwaarde. De stucplafonds maken een herstel van de oorspronkelijke indeling met schouwen en kastenwanden nog mogelijk, waardoor het interieur sterk aan ruimtelijke kwaliteit kan winnen.

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN EN LITERATUUR

Archieven

Frysk Histoarysk en Letterkundich Sintrum 'Tresoar' te Leeuwarden

Gemeente Leeuwarden, Archief Bouw- en Woningtoezicht.

Historisch Centrum Leeuwarden, Archief Bouw- en Woningtoezicht.

Nationaal Archief te 's-Gravenhage, archief Ministerie van Justitie.

Nationaal Archief te 's-Gravenhage, Algemeen Rijksarchief, Afd. Kaarten en Tekeningen, Rijksgebouwendienst, Inv. nr. 789, 791, 792, 793, 1783 en 1790.

Beeldbank Leeuwarden: <http://hcl.pictura-dp.nl/>

Website Stichting Blokhuispoort: <http://www.blokhuispoort.nl/>

Literatuur

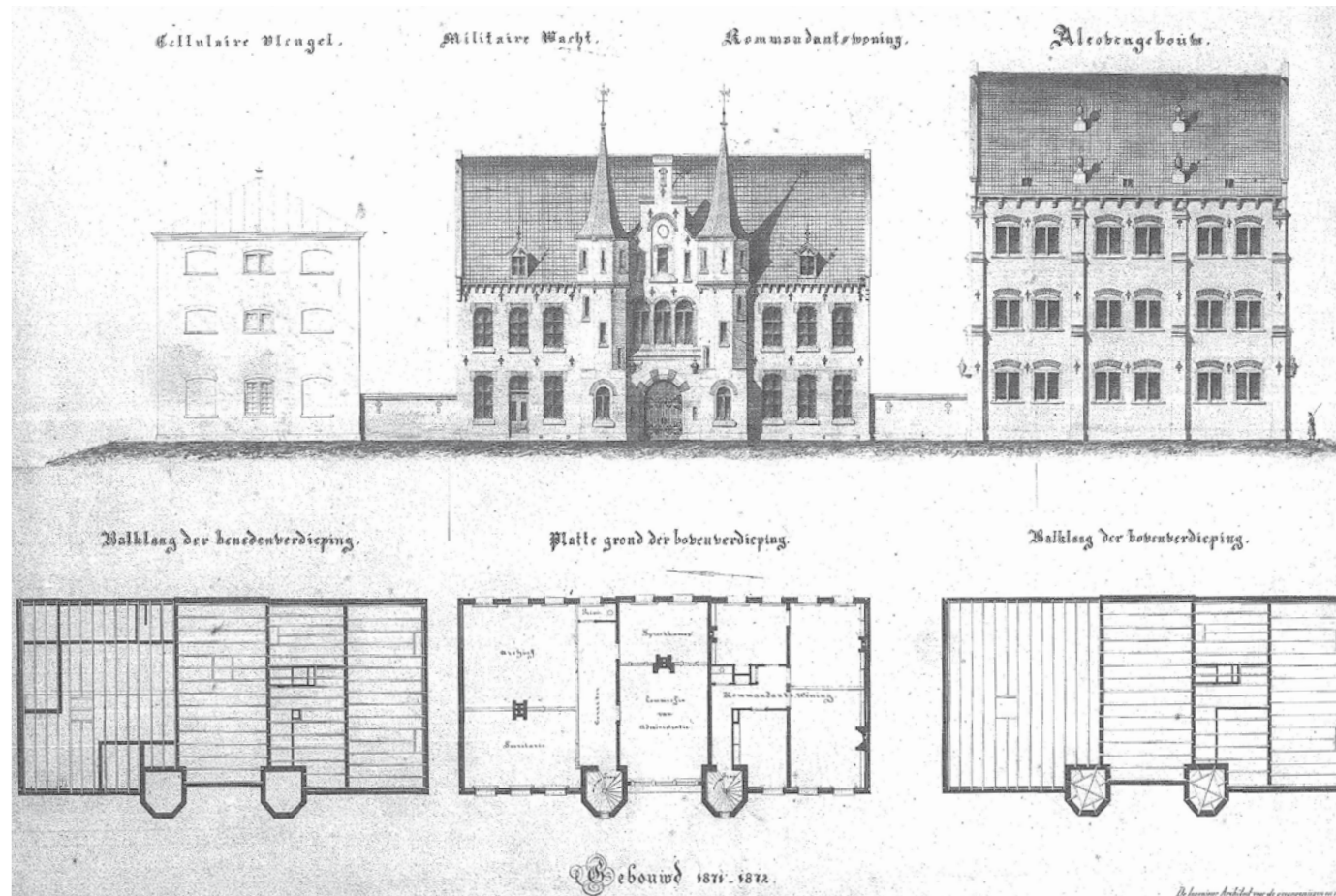
B.A.T.J. Dukers, *De plaats van de strafgevangenis aan de Noordsingel in Rotterdam binnen de ontwikkeling van gevangenissen in Nederland en West-Europa*, in : *De Penitiaire Inrichting en het voormalige Gerechtsgebouw en archiefgebouw aan de Noordsingel te Rotterdam*, Rapport II, Rijksgebouwen-dienst Directie Vastgoed Den Haag / Bureau Bouwwerk Holten Utrecht 2008.

Ros Floor, *J.F. Metzelaar (1818-1897) en W.C. Metzelaar (1848-1918), Bouwmeesters voor Justitie*, Rotterdam 2009.

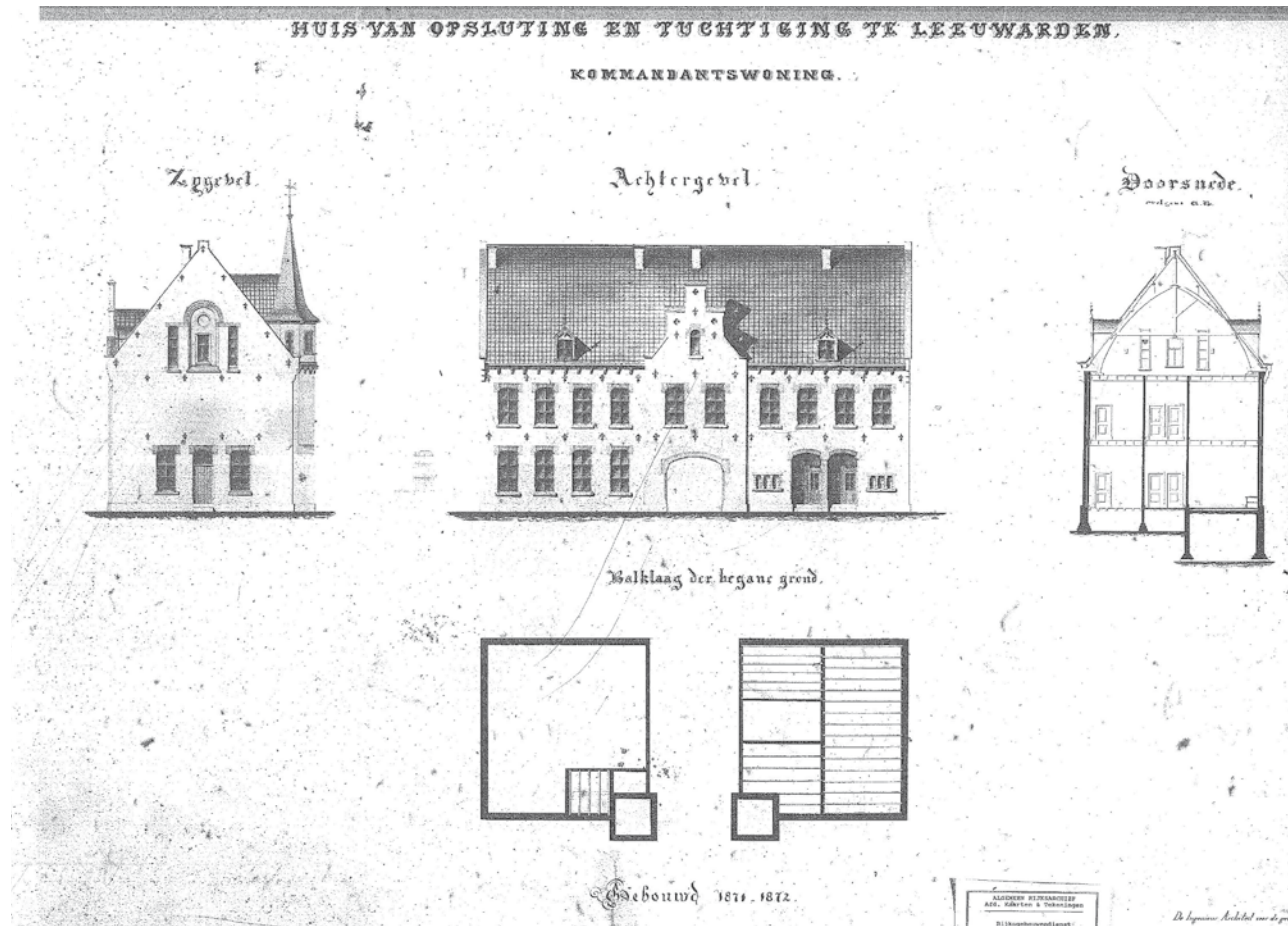
J. Kamphuis, E.D. Orsel en K. Emmens, *Justitiële Inrichtingen "Oostereiland" Hoofd I te Hoorn, Bouwhistorische aantekening*, Rijksgebouwendienst Bureau Rijksbouwmeester, 's-Gravenhage 1998.

J.M.J. Willems, M.C. van Dam, Leeuwarden Blokhuispoort, *Bouwhistorische verkenning met waardestelling*, BAAC, 's-Hertogenbosch 2008.

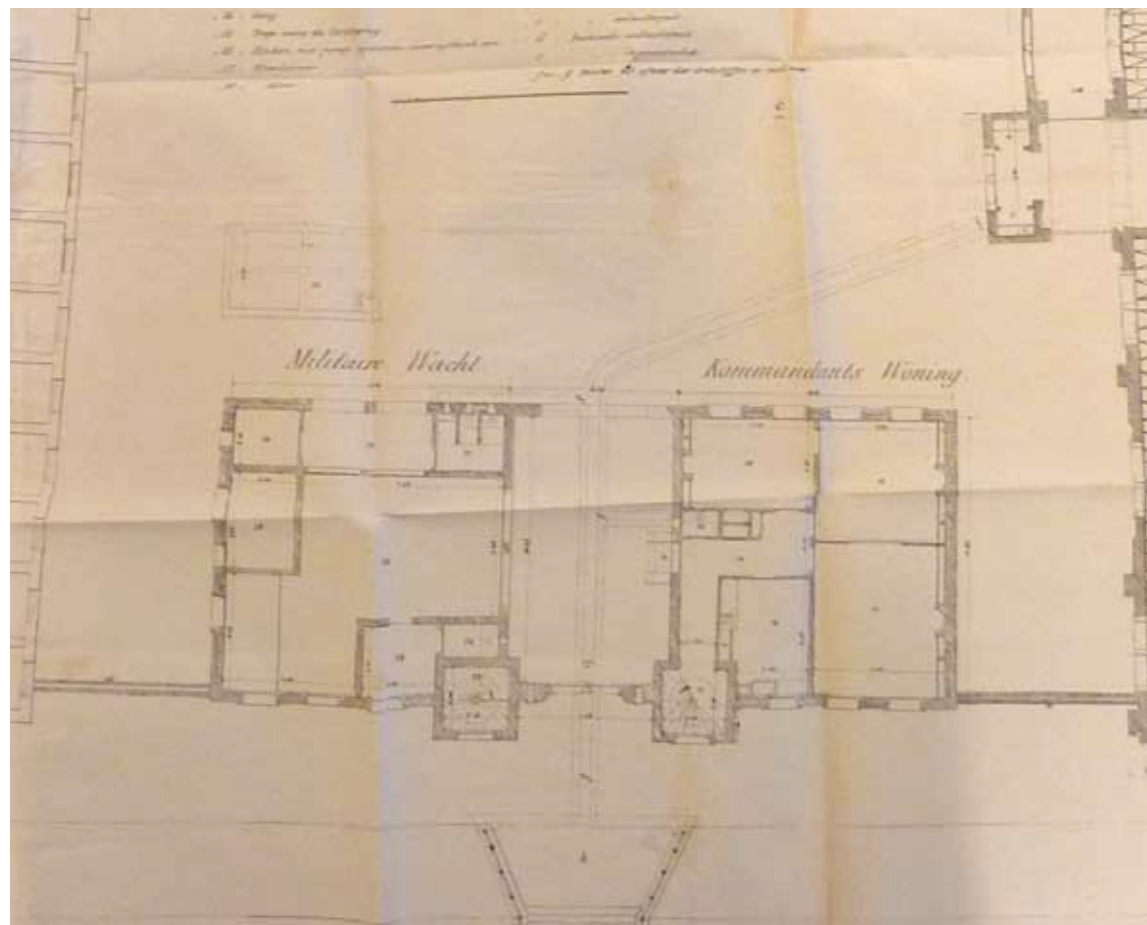
BOUWTEKENINGEN

Afbeelding 91. Bouwtekening met de westgevel en plattegronden van bouwdeel B, door W.C. Metzelaar, 1870. Collectie Nationaal Archief, archief Rijksgebouwendienst RGD, inv.nr. 791.2.

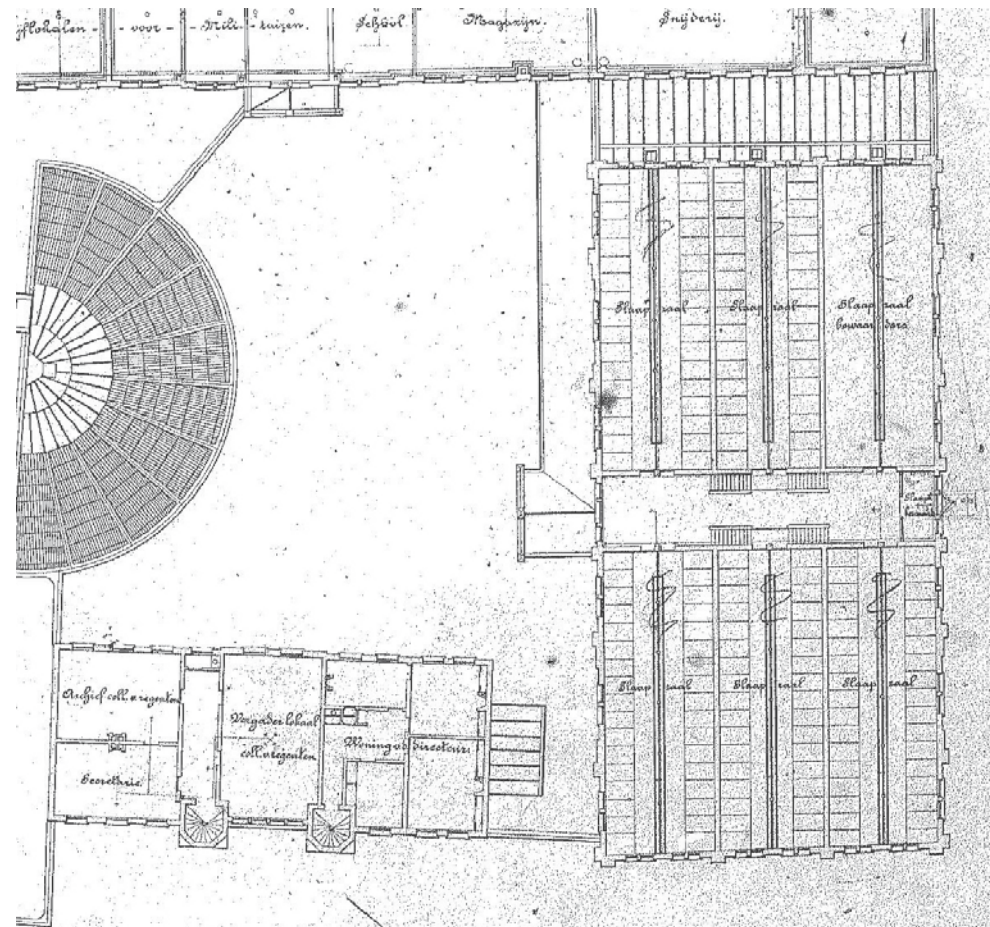
Afbeelding 92. Bouwtekening met de achtergevel, zijgevel, doorsnede en balklaag begane grond van bouwdeel B, door W.C. Metzelaar, 1870. Collectie Nationaal Archief, archief Rijksgebouwendienst RGD, inv.nr. 791.8.

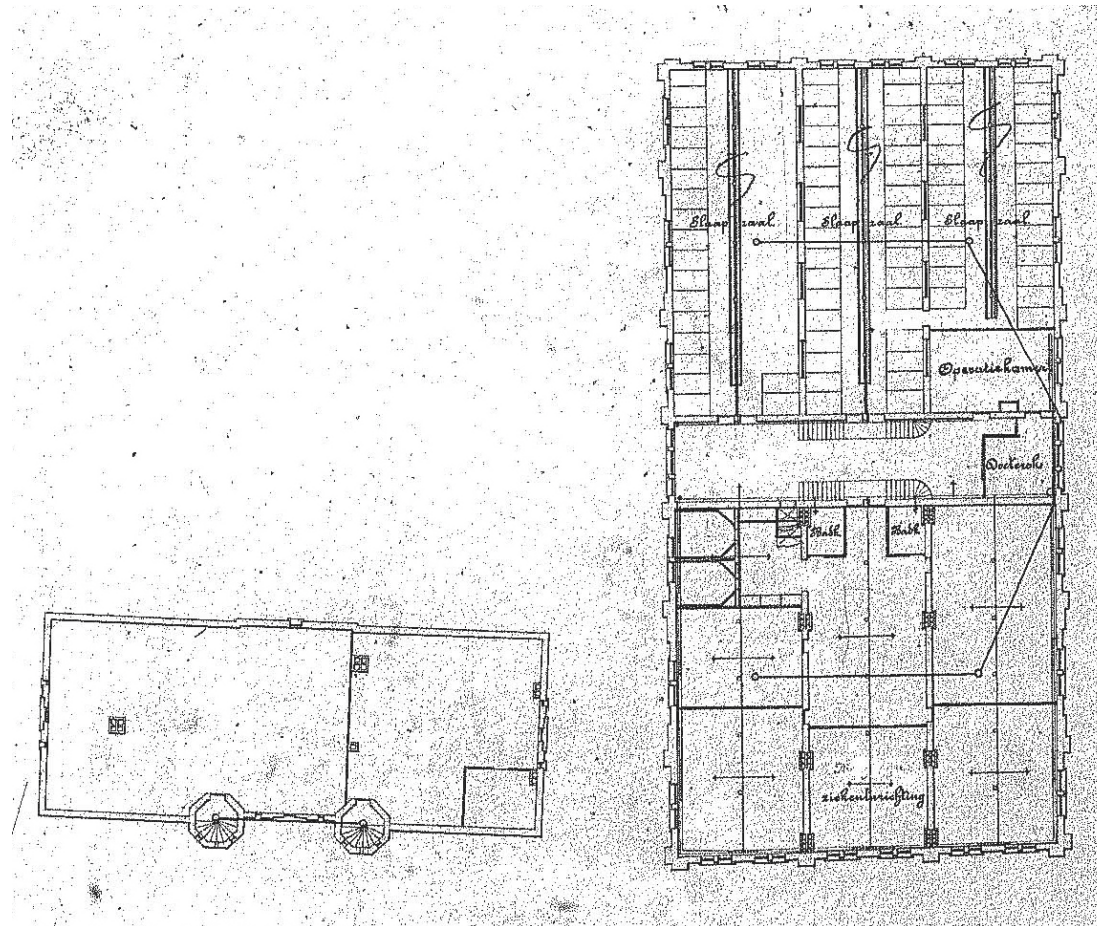
Afbeelding 93. Bestektekening met de plattegrond van de begane grond van bouwdeel B, door W.C. Metzelaar, 1870. Collectie Tresoar, archieven gevangeniswezen, toegangsnr: 50-01, inv.nr: 717.

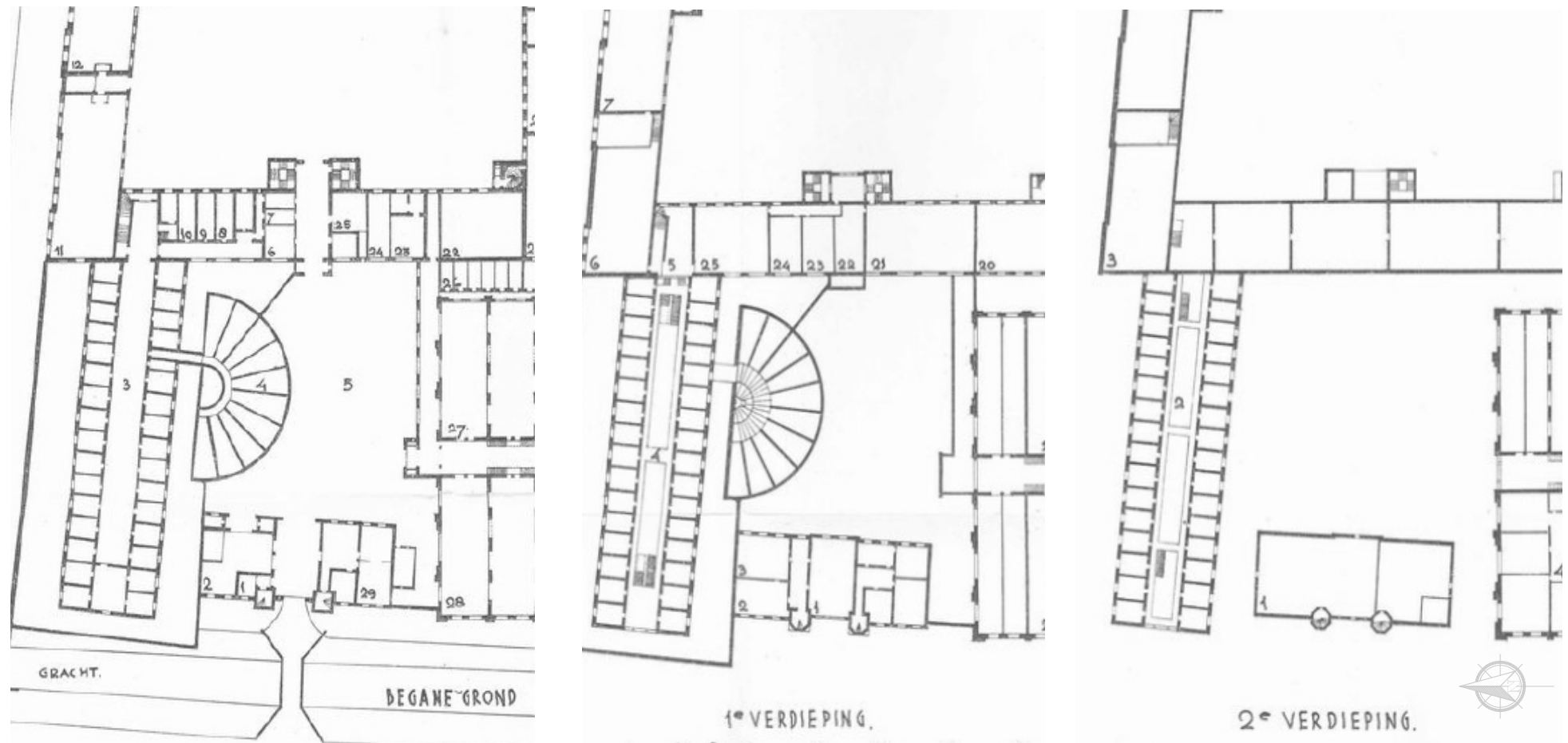
Afbeelding 94. Bestektekening met de voorgevel, zijgevel, doorsnede en plattegrond van de eerste verdieping van bouwdeel B, door W.C. Metzelaar, 1870. Collectie Tresoar, archieven gevangeniswezen, toegangsnr: 50-01, inv.nr: 717.

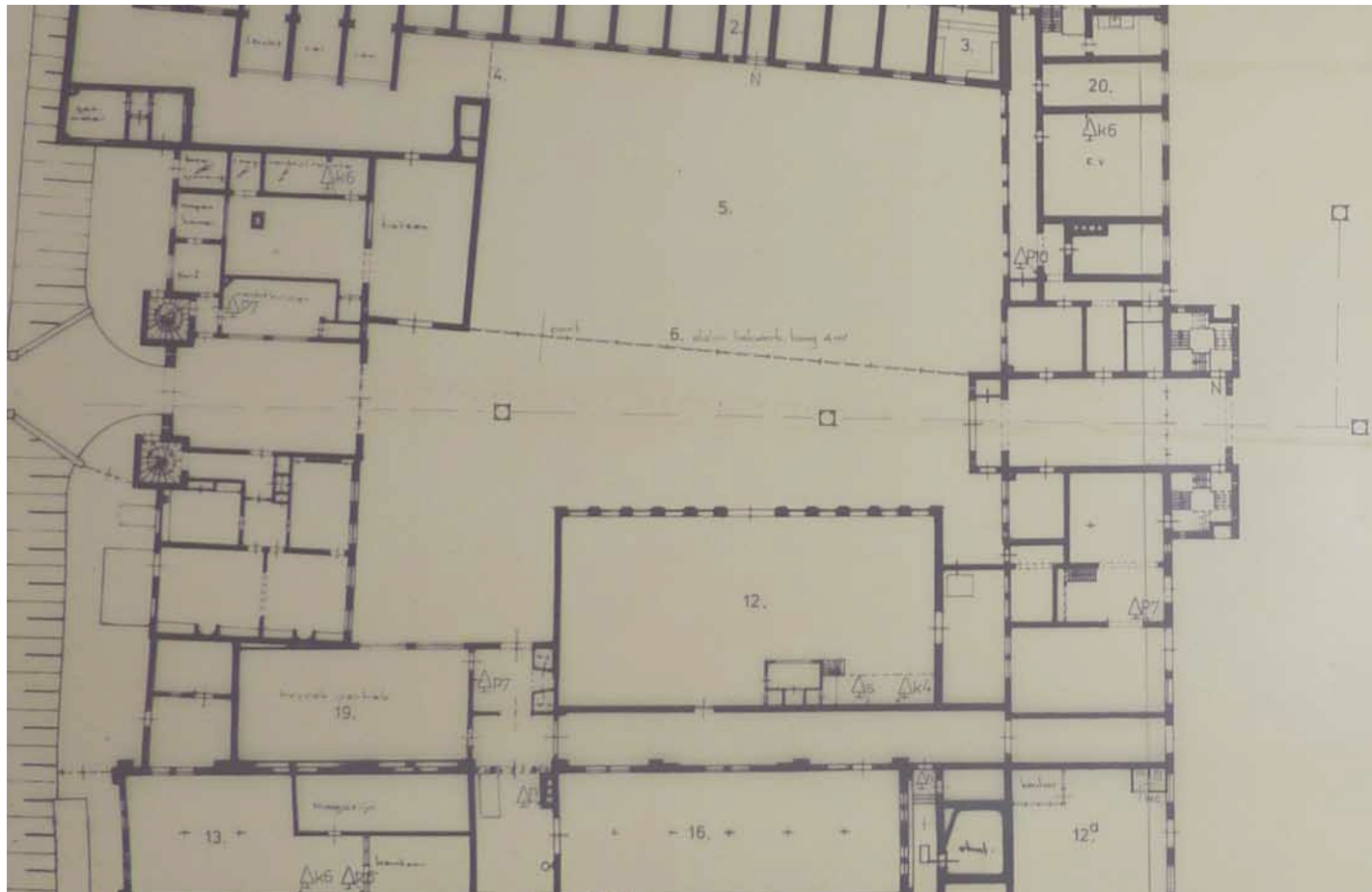
Afbeelding 96. Detail van de plattegrond van de eerste verdieping van het gehele complex, 1 mei 1894. De indeling van de kommandantswoning is ongewijzigd. Collectie Nationaal Archief, archief Rijksgebouwendienst RGD, inv.nr. 791.15

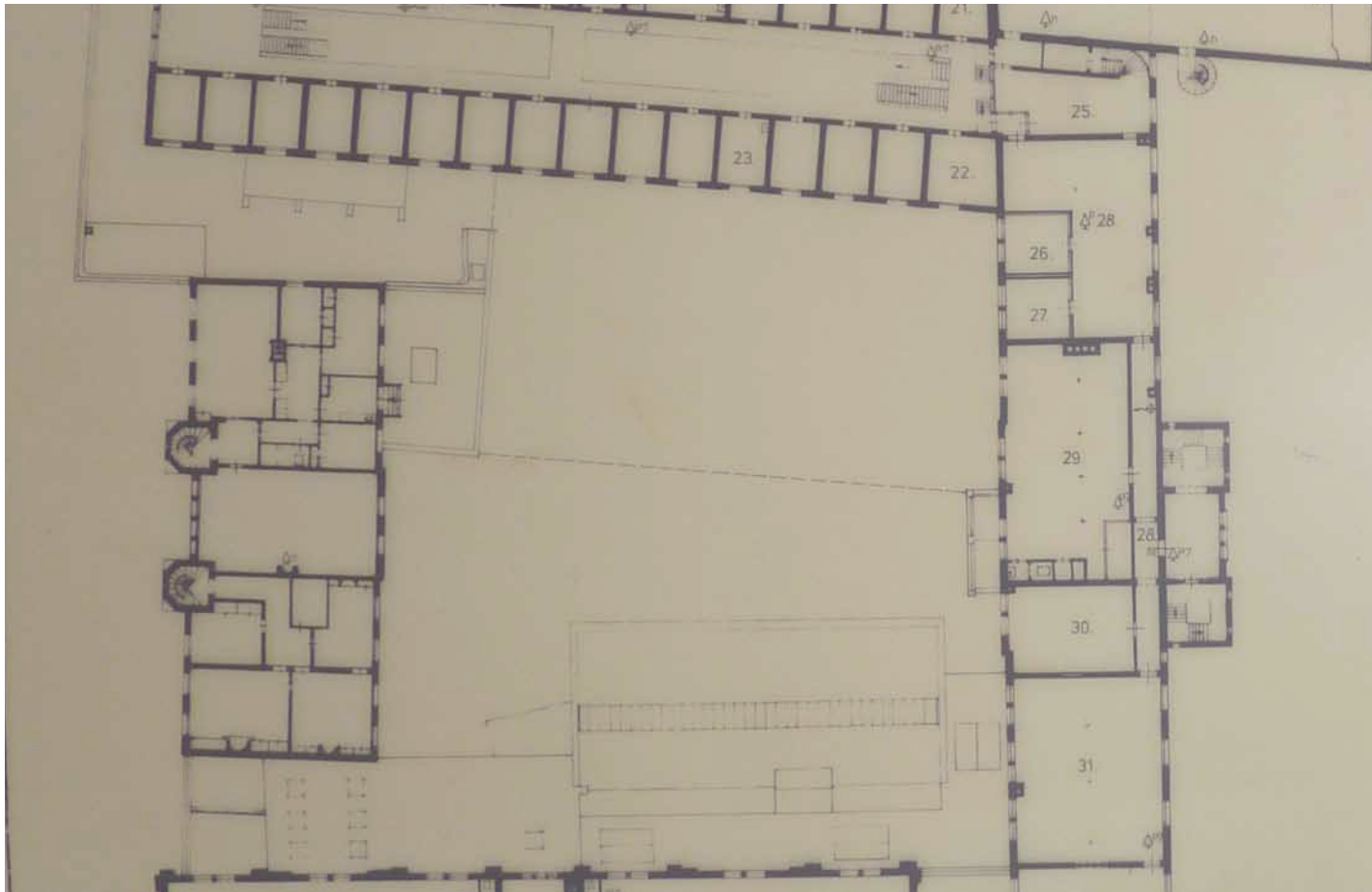
Afbeelding 97. Detail van de plattegrond van de tweede verdieping van het gehele complex, 1 mei 1894. De slaapzalen van het alcovegebouw zijn ongewijzigd. In de westelijke helft van het gebouw is de ziekenafdeling gevestigd. Collectie Nationaal Archief, archief Rijksgebouwendienst RGD, inv.nr. 791.14.

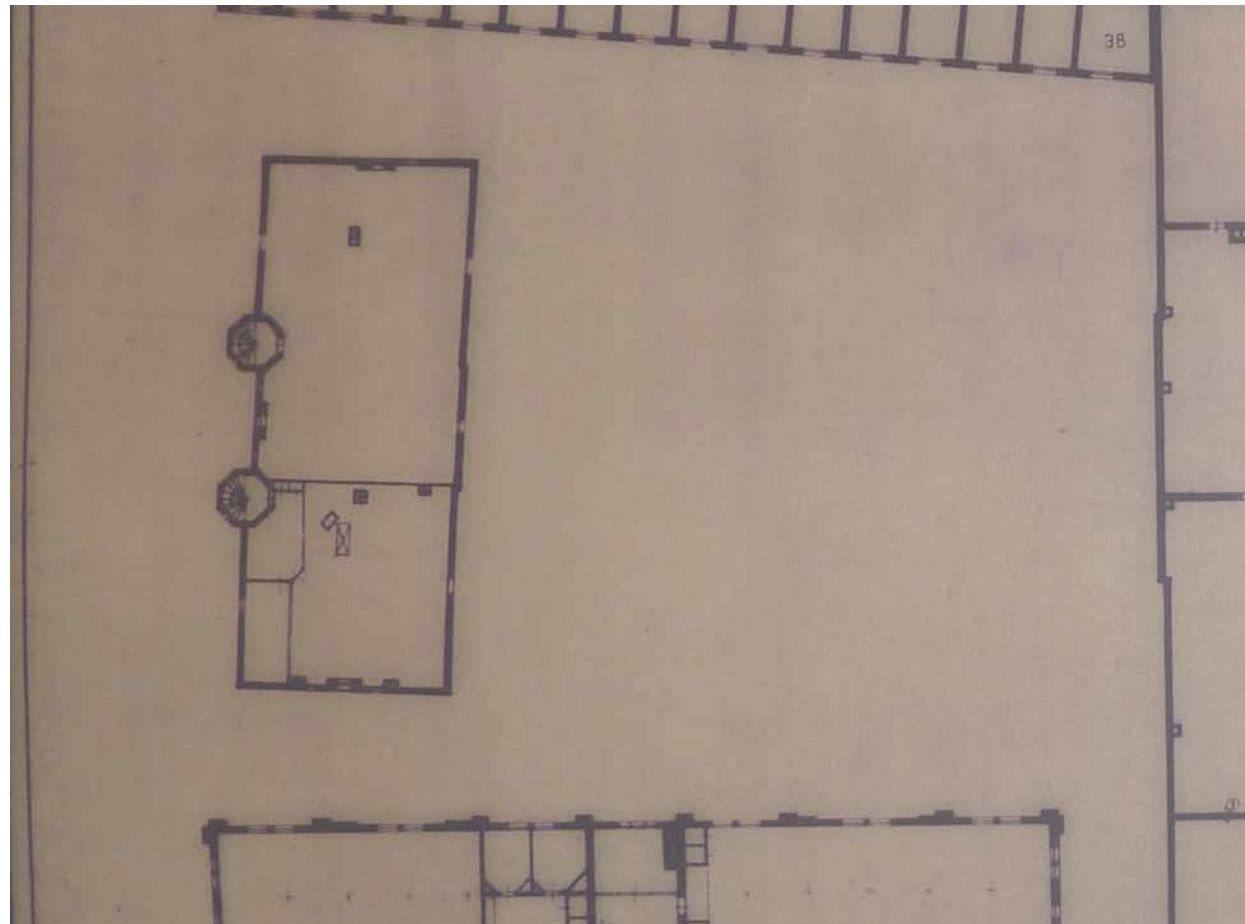
Afbeelding 98. Plan van de verbouwing van de tweede verdieping van het Alcovegebouw, door W.C. Metzelaar, 29 mei 1912. De wijzigingen waren zeer beperkt, aangezien er geen verschillen qua indeling zijn in vergelijking met de plattegrond van 1894. Collectie Nationaal Archief, archief Rijksgebouwendienst RGD, inv.nr. 791.29.

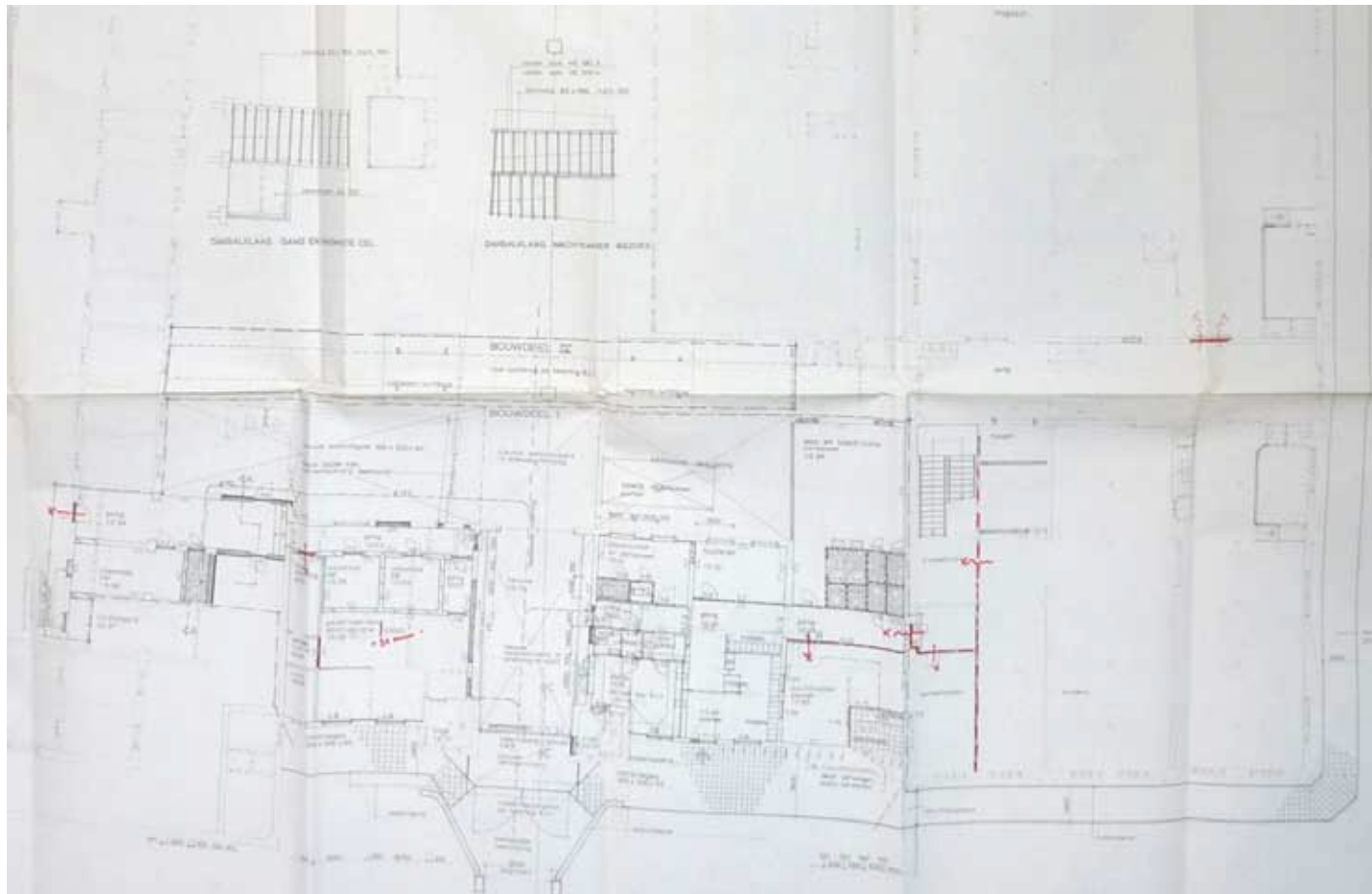
Afbeelding 99. Fragment van de revisietekening van de begane grond van bouwdeel B, tekening Rijksgebouwendienst 15-12-1976. Op de tekening in het complex afgebeeld juist vóór de ingrijpende verbouwing van 1988. Collectie architectenbureau irs. Vegter.

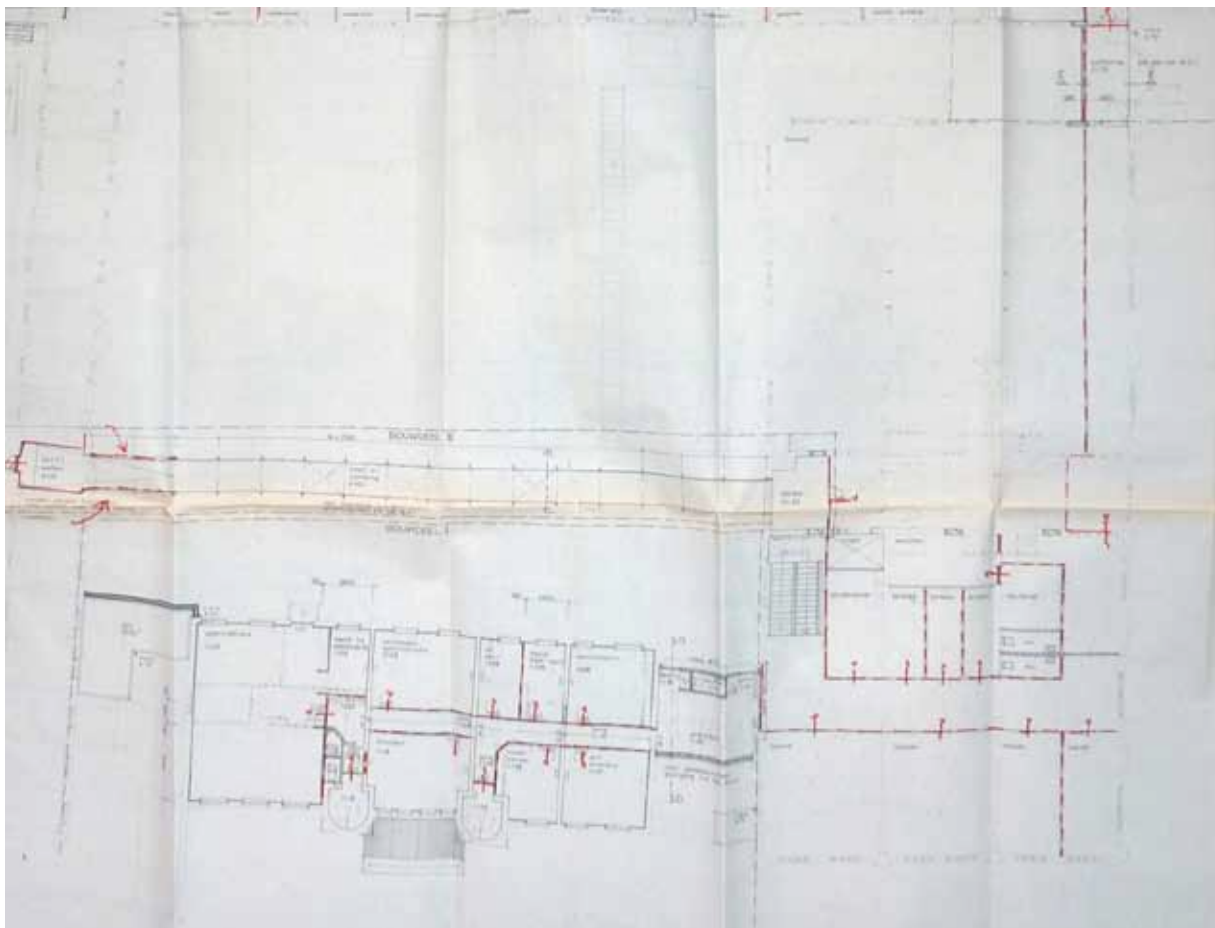
Afbeelding 100. Fragment van de revisietekening van de eerste verdieping van bouwdeel B, tekening Rijksgebouwendienst 15-12-1976. Op de tekening in het complex afgebeeld juist vóór de ingrijpende verbouwing van 1988. Collectie architectenbureau irs. Vegter.

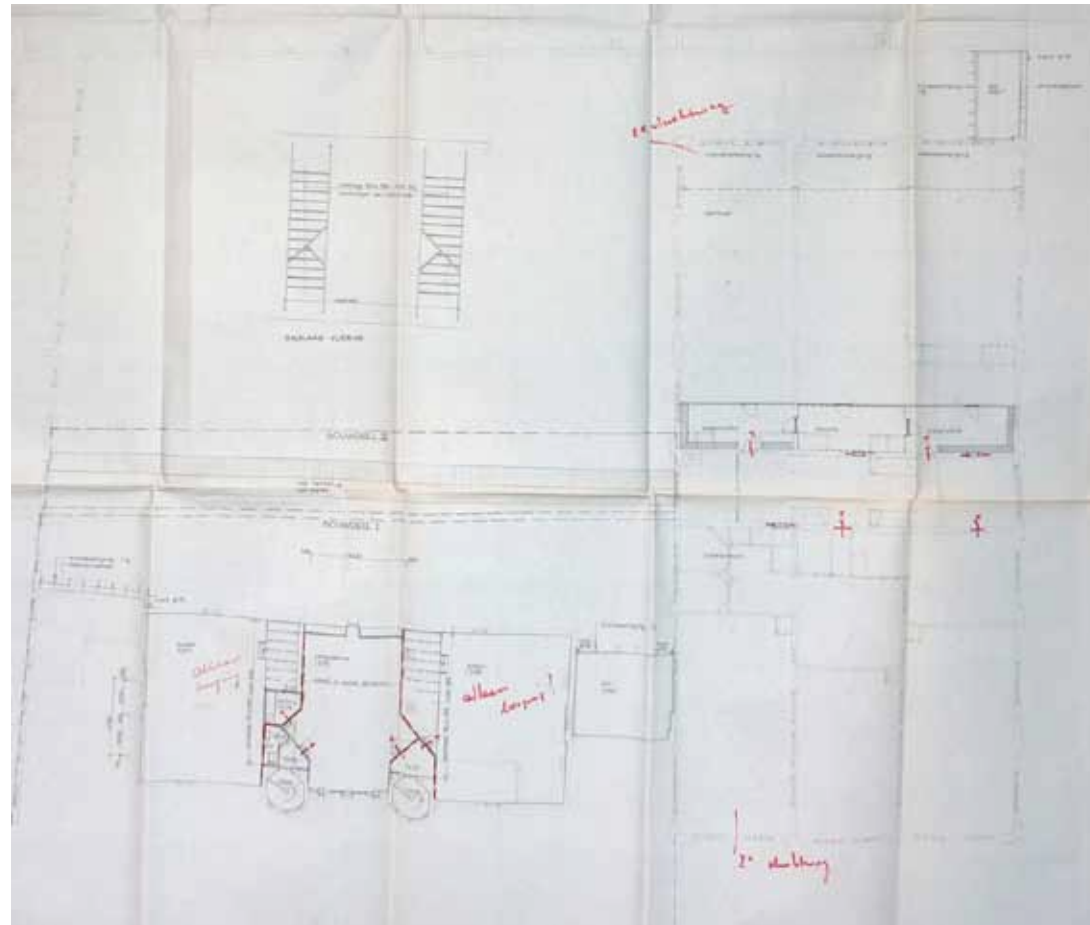
Afbeelding 101. Fragment van de revisietekening van de tweede verdieping van bouwdeel B, tekening Rijksgebouwendienst 15-12-1976. Op de tekening in het complex afgebeeld juist vóór de ingrijpende verbouwing van 1988. Collectie architectenbureau irs. Vegter.

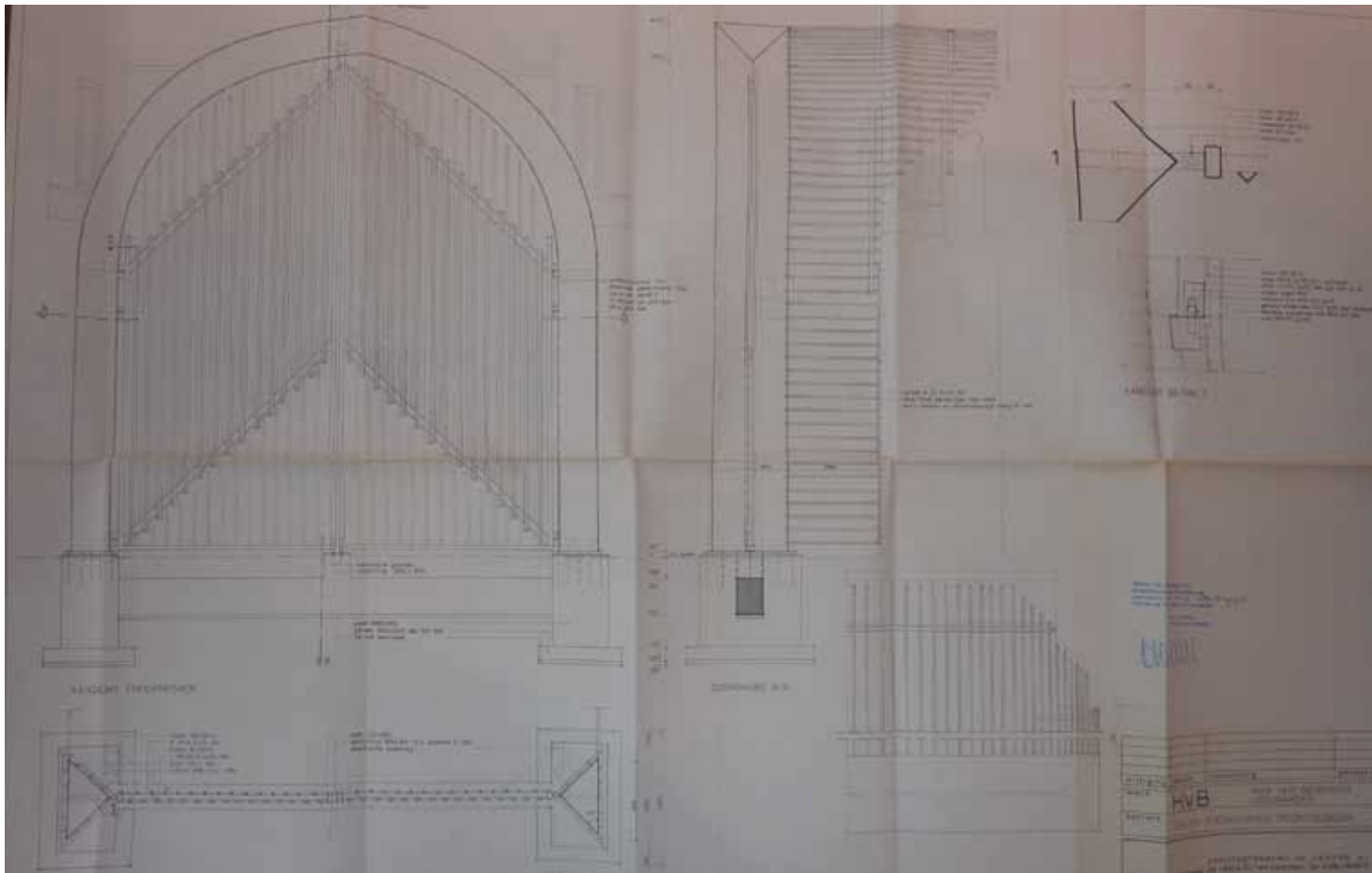
Afbeelding 102. Fragment van de bouwtekening van de nieuwe toestand van de begane grond van bouwdeel B, door architectenburo irs Vegter b.i., juni 1988. In 1988 werd het complex gerenoveerd, waarbij diverse veiligheidsvoorzieningen aangebracht werden. Behalve diverse rook- en branddeuren werd eveneens een loopbrug over de binnenplaats van bouwdeel C naar bouwdeel I gerealiseerd. Collectie Historisch Centrum Leeuwarden, archief gemeentesecretarie Leeuwarden 1982-1990, inv.nr: 7680.

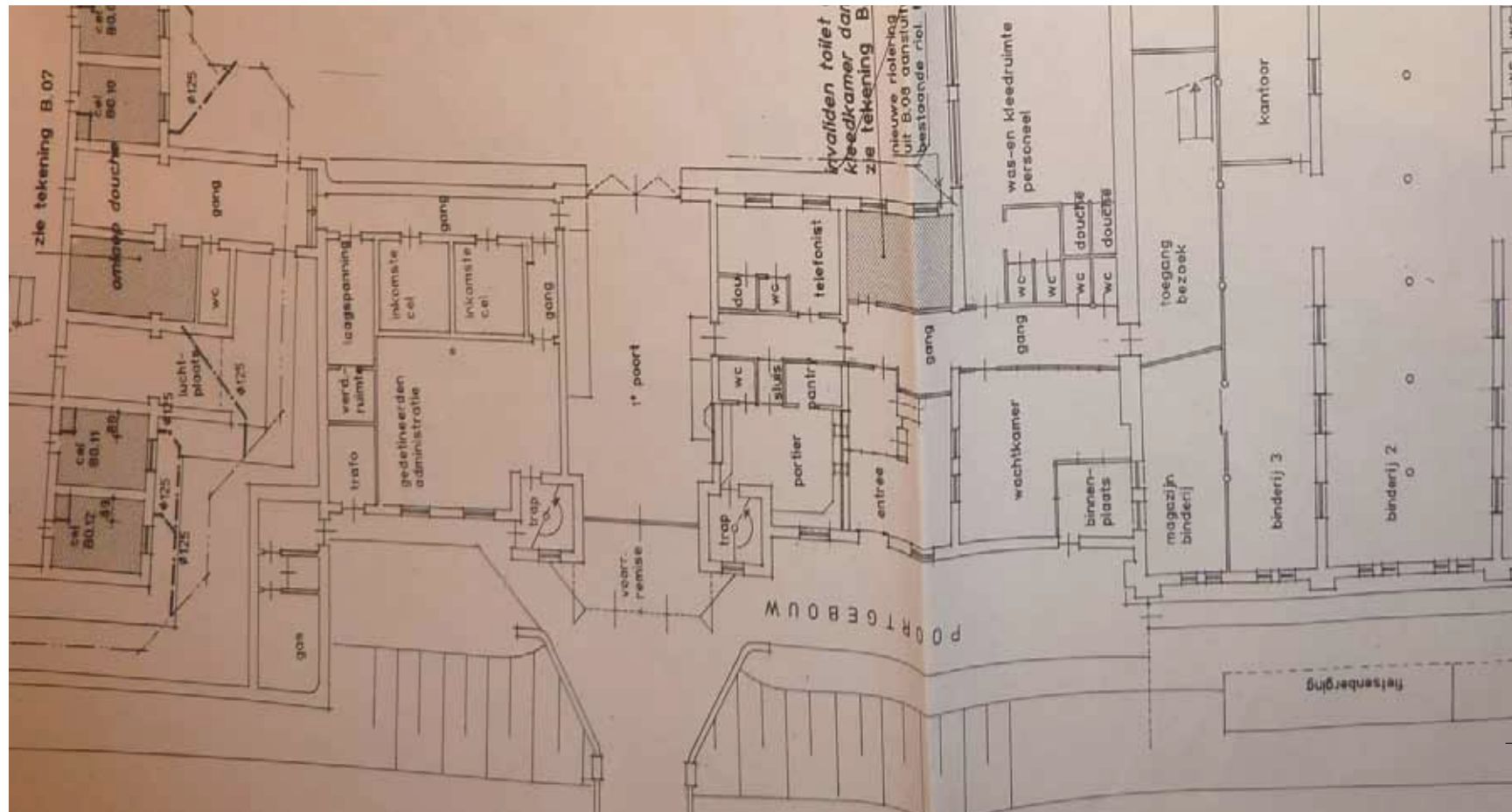
Afbeelding 103. Fragment van de bouwtekening van de nieuwe toestand van de eerste verdieping van bouwdeel B, door architectenburo irs Vegter b.i., juni 1988. Collectie Historisch Centrum Leeuwarden, archief gemeentesecretarie Leeuwarden 1982-1990, inv.nr: 7680

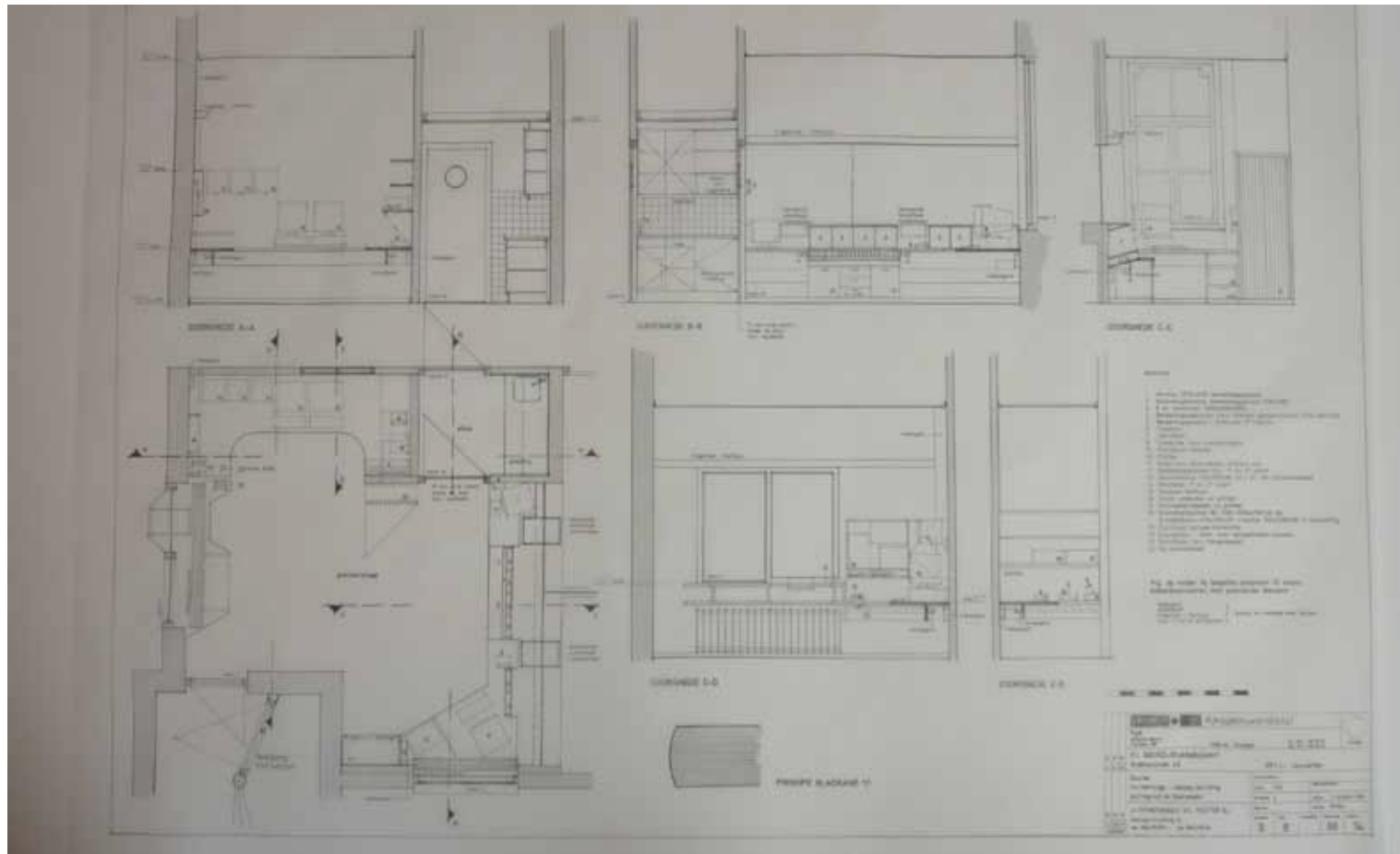
Afbeelding 104. Fragment van de bouwtekening van de nieuwe toestand van de tweede verdieping van bouwdeel B, door architectenburo irs Vegter b.i., juni 1988. Collectie Historisch Centrum Leeuwarden, archief gemeentesecretarie Leeuwarden 1982-1990, inv.nr: 7680

Afbeelding 105. Tekening van de stalen inrijpoort vóór bouwdeel B, tekening architectenbureau Vegter 1988. Collectie architectenbureau irs. Vegter.

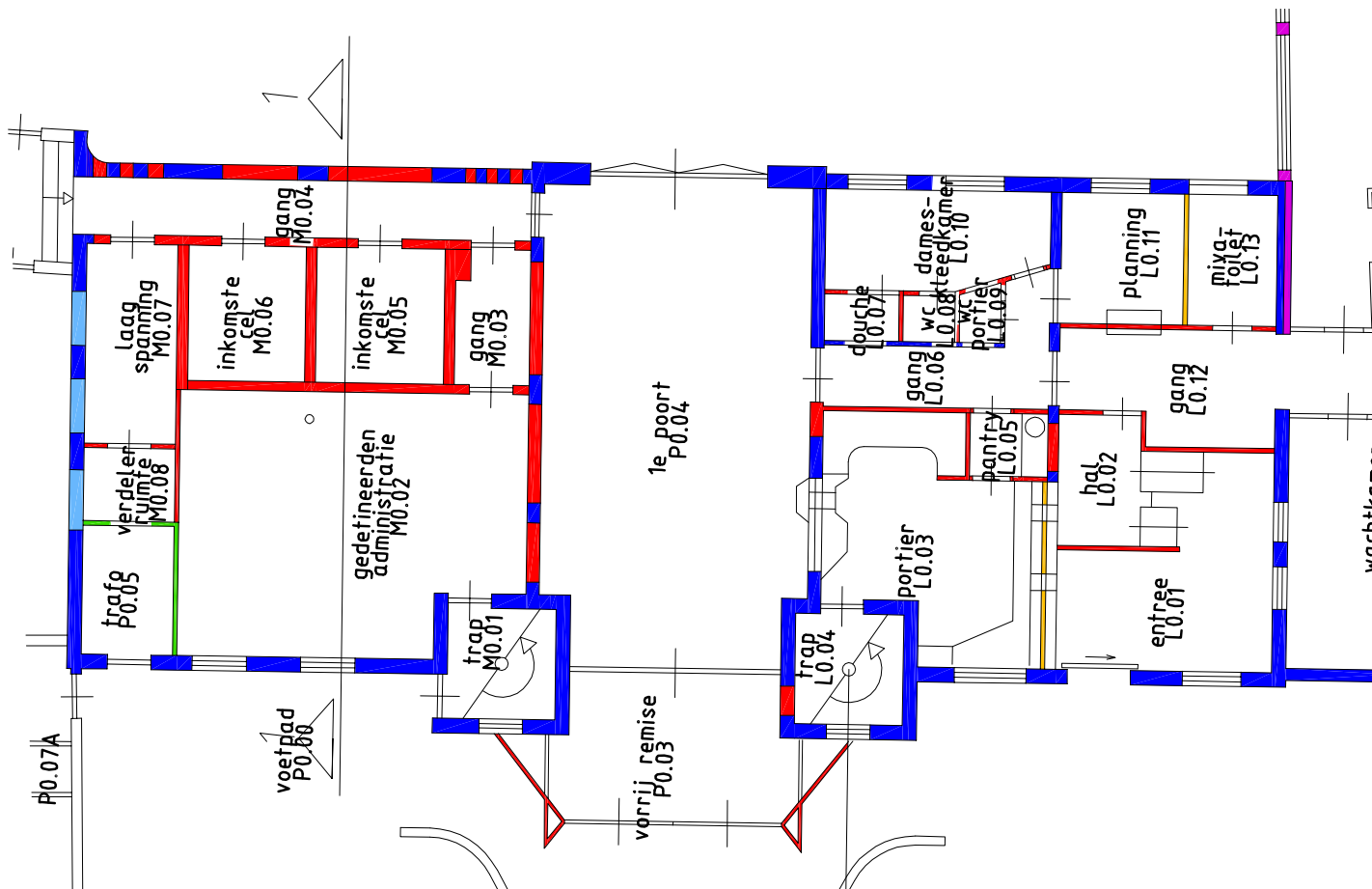

Afbeelding 106. Fragment van de bouwtekening van de nieuwe toestand van de begane grond van bouwdeel B, door architectenburo irs Vegter b.i., april 1996. Tijdens deze verbouwing werd het sanitair gemoderniseerd. Hierbij werd in bouwdeel B het miva toilet (ruimte L0.13) ingebouwd. Gemeentearchief stadskantoor, dossier 1.733.21 bouwvergunningnr. B 421/95.

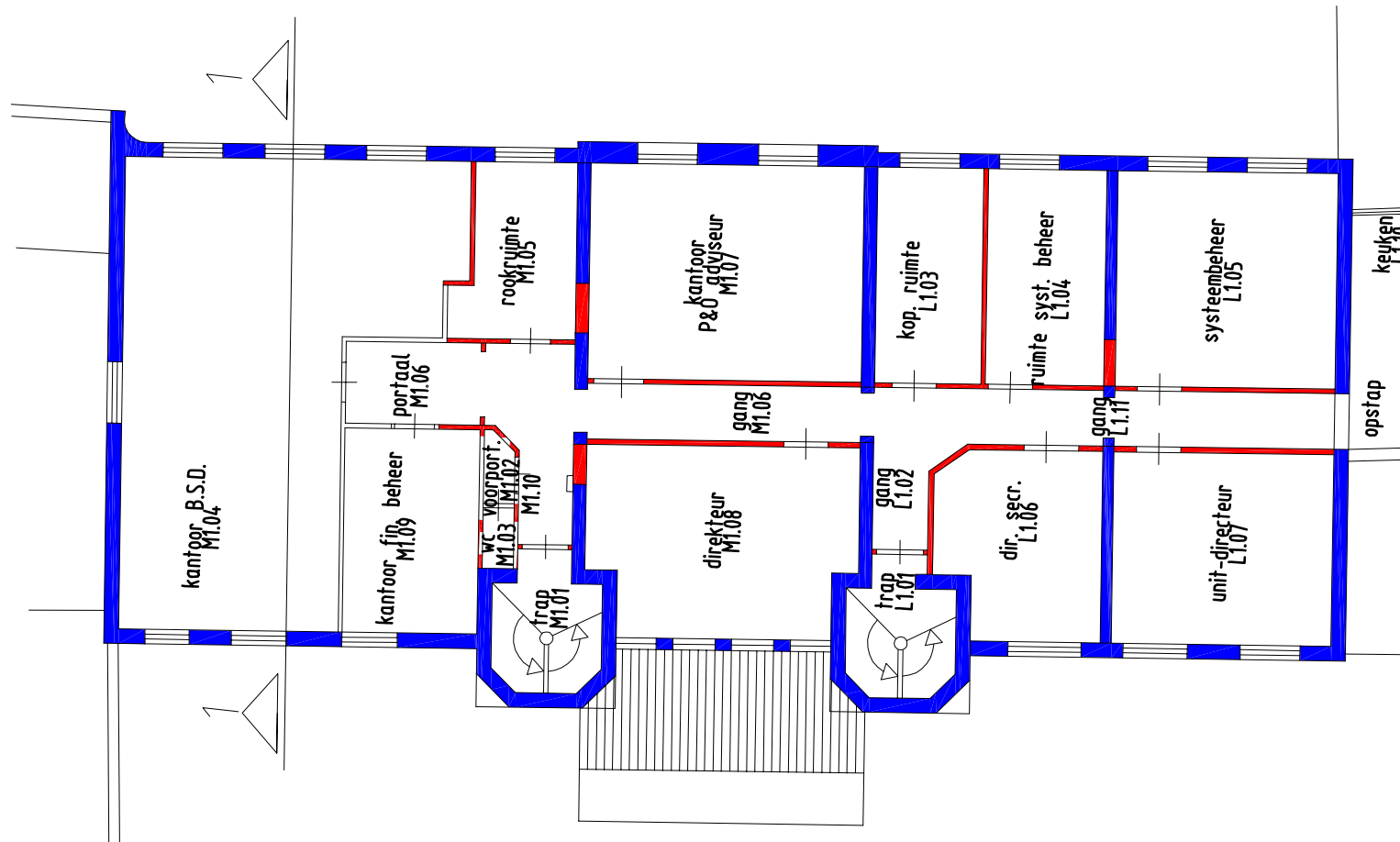
Afbeelding 107. Bouwtekening van de verbouwing van de portiersloge, tekening architectenbureau Vegter 2002. Collectie architectenbureau irs. Vegter.

PLATTEGRONDEN MET BOUWFASEN

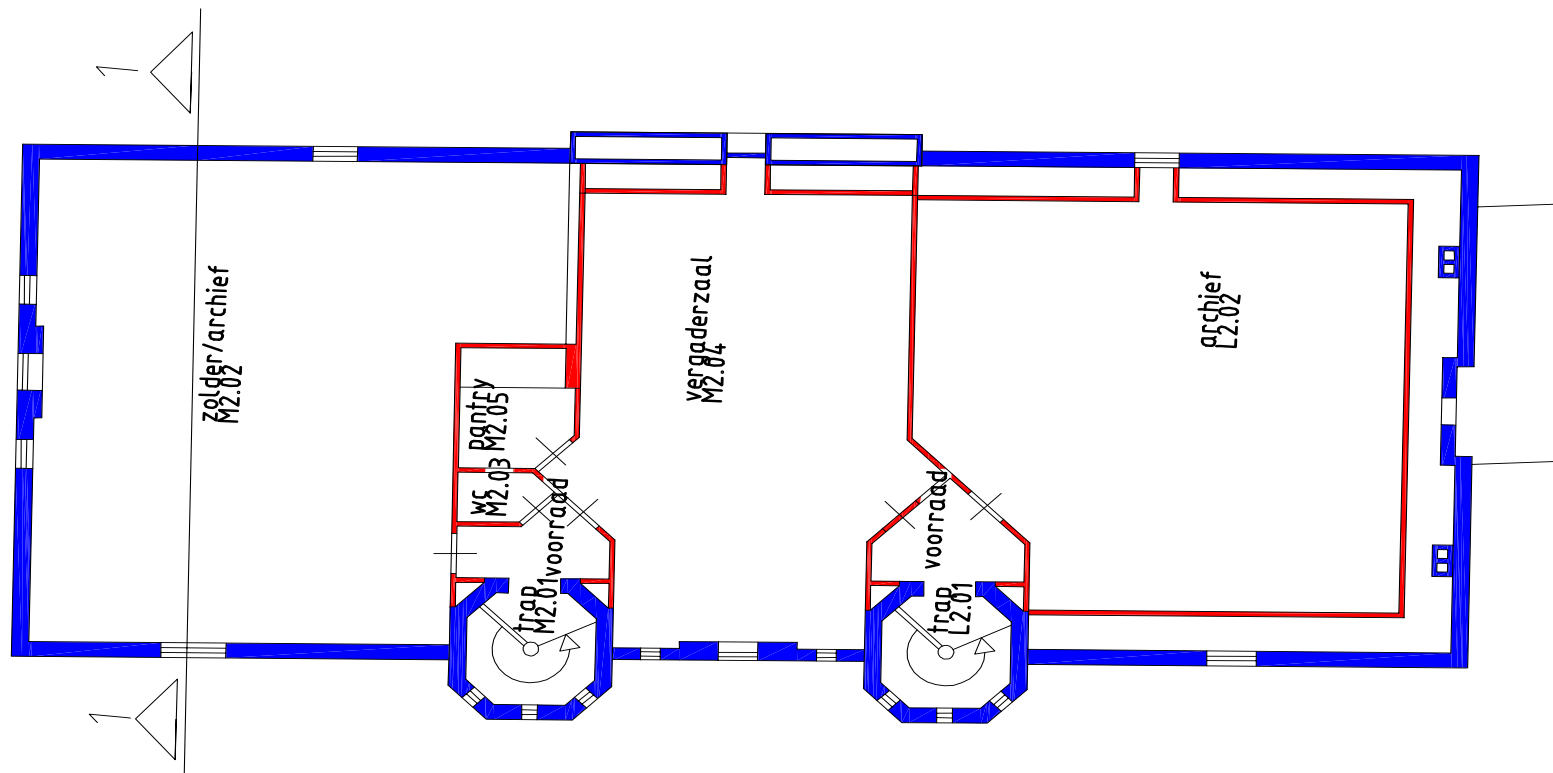
Plattegrond van de huidige situatie van de begane grond met daarop de bouwfasen.

- 1875
- XIXd
- 1949
- 1957
- 1974
- 1988
- 1997

Plattegrond van de huidige situatie van de eerste verdieping met daarop de bouwfases.

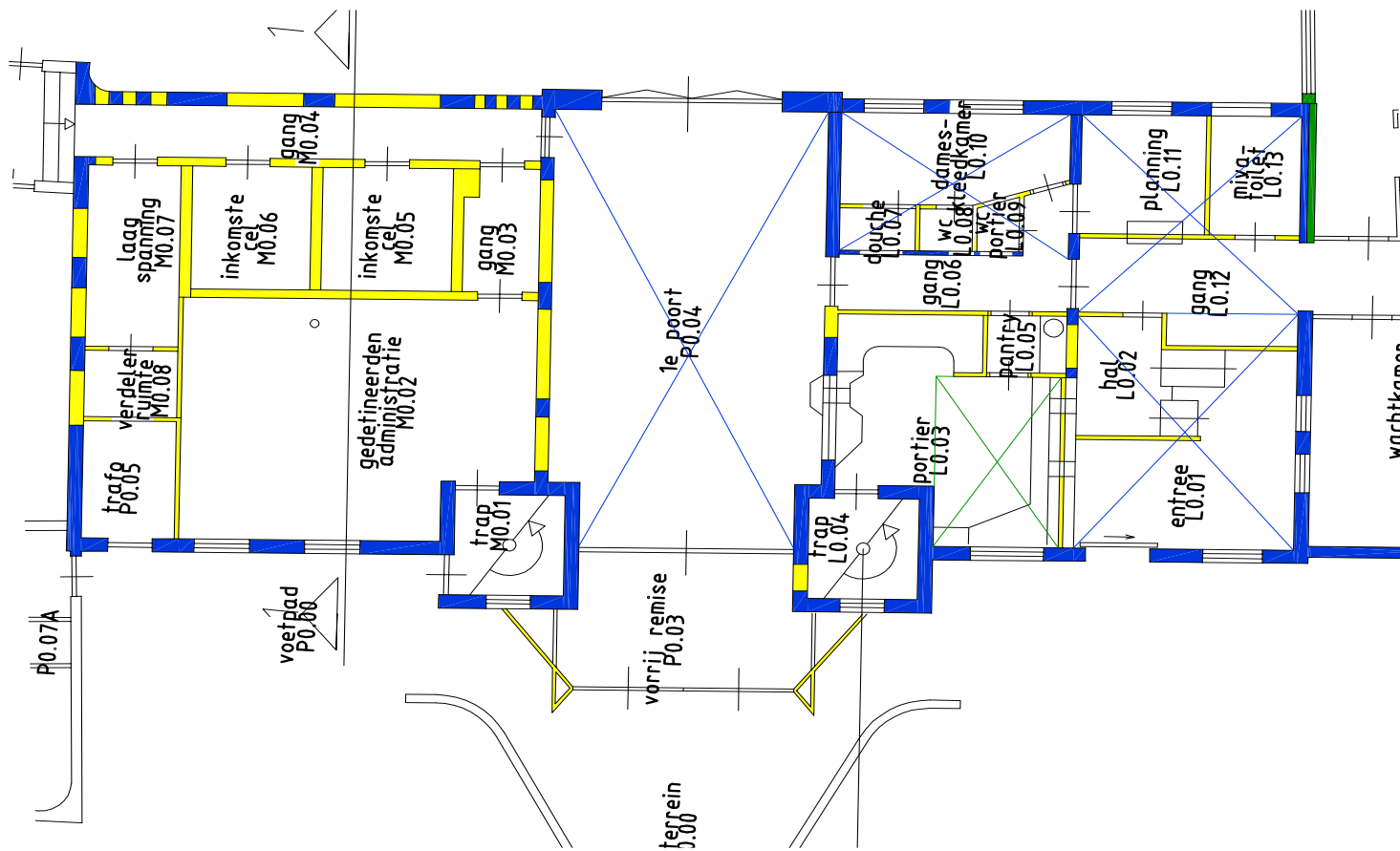
- 1875
- XIXd
- 1949
- 1957
- 1974
- 1988
- 1997

Plattegrond van de huidige situatie van de tweede verdieping met daarop de bouwfasen.

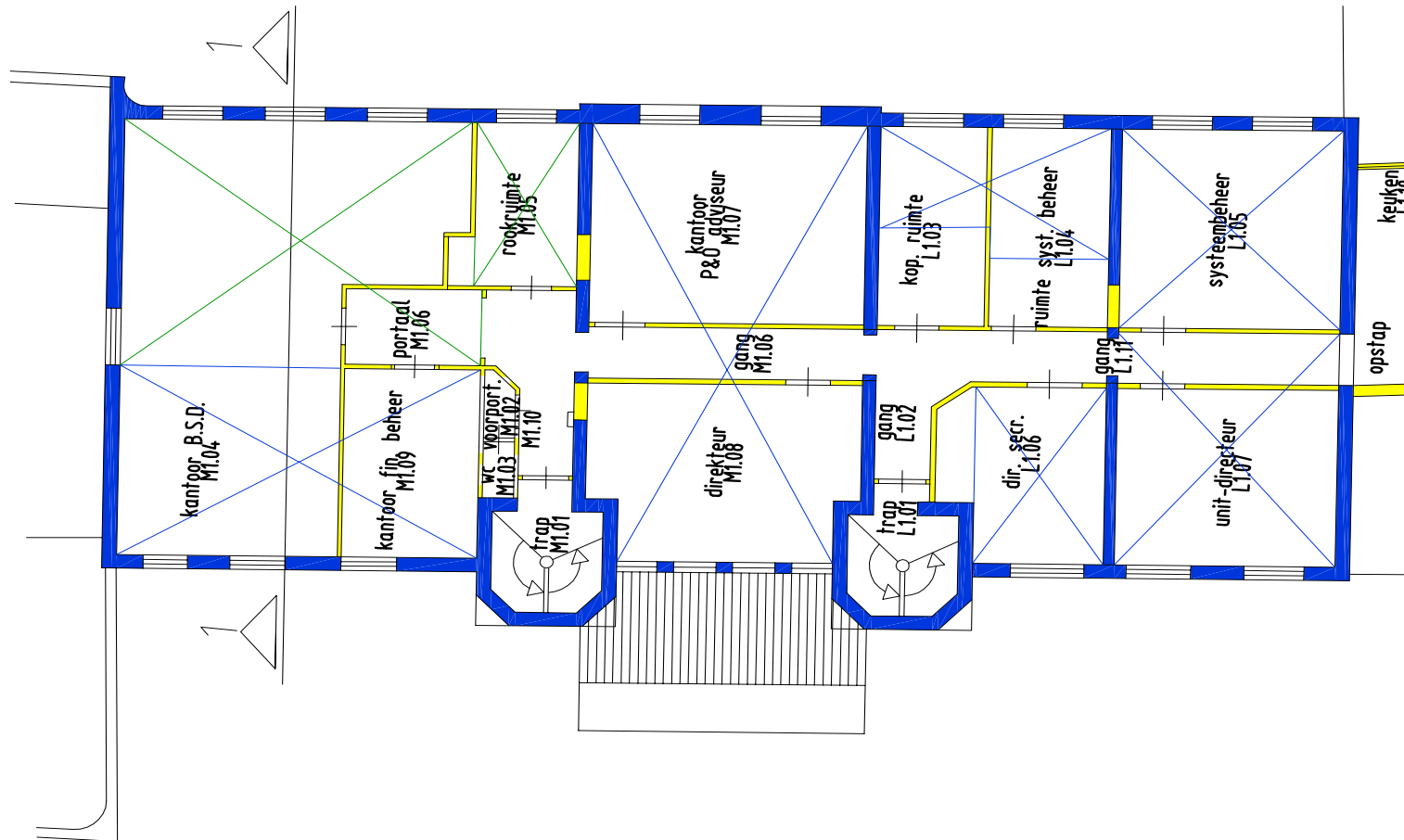
- 1875
- XIXd
- 1949
- 1957
- 1974
- 1988
- 1997

PLATTEGRONDEN MET MONUMENTWAARDEN

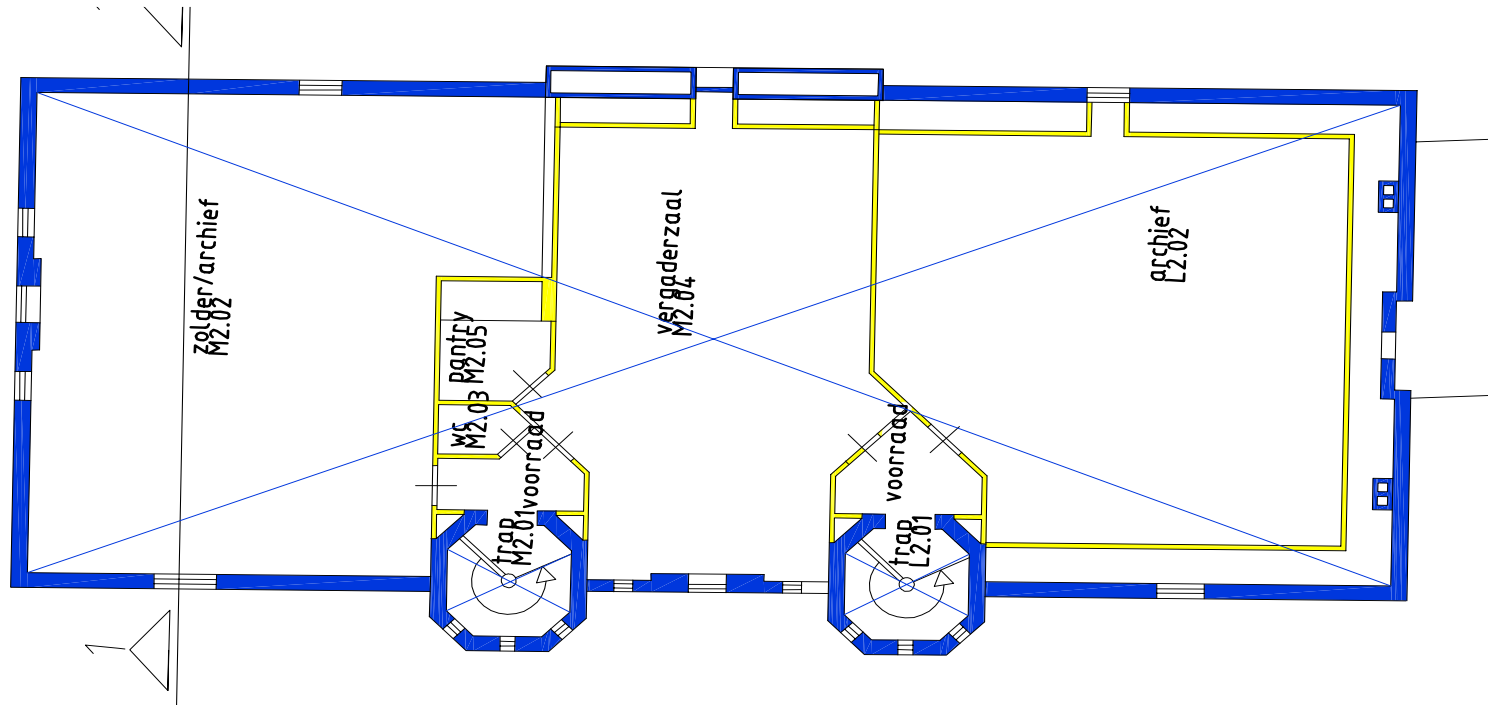
Plattegrond van de huidige situatie van de begane grond met daarop de waardering.

Hoge monumentwaarde, behoud noodzakelijk Positieve monumentwaarde, behoud wenselijk Indifferente monumentwaarde, aangepaste vervanging mogelijk	Hoge monumentwaarde, behoud noodzakelijk Positieve monumentwaarde, behoud wenselijk Indifferente monumentwaarde, aangepaste vervanging mogelijk

Plattegrond van de huidige situatie van de eerste verdieping met daarop de waardering.

Hoge monumentwaarde, behoud noodzakelijk Positieve monumentwaarde, behoud wenselijk Indifferente monumentwaarde, aangepaste vervanging mogelijk	Hoge monumentwaarde, behoud noodzakelijk Positieve monumentwaarde, behoud wenselijk Indifferente monumentwaarde, aangepaste vervanging mogelijk

Plattegrond van de huidige situatie van de tweede verdieping met daarop de waardering.

Hoge monumentwaarde, behoud noodzakelijk Positieve monumentwaarde, behoud wenselijk Indifferente monumentwaarde, aangepaste vervanging mogelijk	Hoge monumentwaarde, behoud noodzakelijk Positieve monumentwaarde, behoud wenselijk Indifferente monumentwaarde, aangepaste vervanging mogelijk